

İslâm'da Cihad ve Terör Örgütlerince Manipülasyonu: El-Kâide Örneği

Selim KURT*

Elşad RAFİYEV**

Geliş Tarihi: 19/02/2020

Kabul Tarihi: 17/05/2020

Atf: KURT, S., RAFİYEV, E., “İslâm'da Cihad ve Terör Örgütlerince Manipülasyonu: El-Kâide Örneği”, Ortadoğu Etütleri, 12-1 (2020): 69-105

Öz: Terörizm her çağda var olmuştur ve var olmaya da devam edecektir. Ancak tarihsel süreçte arka planındaki motivasyon kaynağının değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu motivasyonun ortaya konulmasına ilişkin olarak David C. Rapoport tarafından yapılan bir çalışmada günümüzdeki terör dalgası “dini terör” olarak adlandırılmaktadır. Bu dalgaın temelinin de 1979 yılının sonunda Sovyetlerin Afganistan’ı işgali üzerine söz konusu ülkede baş gösteren direniş hareketine dayandırıldığı görülmektedir. Ancak söz konusu terör dalgasına ilişkin uluslararası ortamda bir alarm durumunun oluşmasına neden olan gelişme ise hiç şüphesiz 11 Eylül saldırısıdır. “İslâmî”, “İslamcı” veya “Cihatçı” terör kavramları bu saldırı sonrasında, İslâm ile terörizm arasındaki bağlantının somut bir göstergesi olarak lanse edilmeye çalışılmıştır. Ve terörizmin İslâm’daki meşrulaştırıcı unsuru olarak görülen cihad, bu çerçevede ön plana çıkarılarak, bu amaçla kullanılmaya başlanmıştır. Oysaki Kur’ân’da cihad kavramının yer aldığı ayetlerde, bu kavramın uluslararası hukukun temel prensiplerinden olan meşru savunmanın bir aracı niteliğinde kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışma özü itibariyle İslâm ve onun cihad öğretisinin, terörizme gerekçe oluşturup oluşturamayacağını El-Kâide örneği üzerinden değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Dini Terör, Cihad, El-Kâide, Abdullah Azzam.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi-TR, selim.kurt@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0462-5791

** YL Öğrencisi, Giresun Üniversitesi-TR, elsadrafiev@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4951-8612

Jihad in Islam and Its Manipulation by Terrorist Organizations: Example of Al-Qaeda

Selim KURT*

Elşad RAFİYEV**

Received: 02/19/2020

Accepted: 05/17/2020

Citation: KURT, S., RAFİYEV, E., “Jihad in Islam and Its Manipulation by Terrorist Organizations: Example of Al-Qaeda”, Middle Eastern Studies, 12-1 (2020): 69-105

Abstract: Terrorism has existed in all ages and will continue to exist. However, it can be seen that the source of its motivation, which has taken place in the background, has changed in the historical process. The contemporary terror wave has been called “religious terror” in a study carried out by David C. Rapoport to reveal this motivation. It can be seen that the basis of this wave was based on the resistance movement that emerged in Afghanistan following the Soviet occupation at the end of 1979. However, the development that caused an alarming situation in the international environment regarding this terror wave was undoubtedly the September 11 attack. Following this attack, attempts were made to launch Islamic, Islamist or Jihadist concepts of terror as a concrete indicator of the link between Islam and terrorism. And jihad, which is seen as the legitimizing element of terrorism in Islam, was brought to the forefront in this framework and started to be used for this purpose. However, it is seen in the verses that the concept of jihad is used in the Qur’an as a tool of legitimate defense, which is one of the basic principles of international law. Based on the example of Al-Qaeda, this study, in essence, aims to evaluate whether Islam and its jihad doctrine can be a reason for terrorism.

Keywords: Terrorism, Religious Terror, Jihad, Al-Qaeda, Abdallah Azzam.

* Asst. Prof., Giresun University-TR, selim.kurt@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0462-5791

** Master Student, Giresun University-TR, elsadrafiev@gamail.com, ORCID: 0000-0003-4951-8612.

الجهاد في الإسلام وتلاعب المنظمات الإرهابية بمفهومه: نموذجاً لقاعدة

أشاد رافييف**

سليم كورت*

تاريخ القبول: 2020/19/02

تاريخ الاستلام: 2020/17/05

اقتباس: سليم كورت والشاد رافييف، «الجهاد في الإسلام وتلاعب المنظمات الإرهابية بمفهومه: نموذج القاعدة»، دراسات الشرق الأوسط، 105-69 (2020) 1-12

الملخص

الإرهاب كان موجوداً في جميع العصور وسيبقى كذلك. إلا أنه يمكن ملاحظة أن مصادر الدوافع التي خلف الكواليس قد تتغير في مراحل التاريخ المختلفة. وفي دراسة أجراها ديفيد سي. رابوبورت حول الكشف عن هذه الدوافع تم إطلاق مسمى «الإرهاب الديني» على موجة الإرهاب التي نشهدها هذه الأيام. وترى دراسة رابوبورت أن أساس هذه الموجة يعود إلى حركة المقاومة التي ظهرت في أفغانستان جراء احتلالها من قبل الاتحاد السوفييتي في نهاية عام 1979. لكن بدون شك هجوم 11 سبتمبر/ أيلول هو السبب الرئيسي في انتشار حالة الإنذار على المستوى العالمي فيما يتعلق بموجة الإرهاب المذكورة. وبعد هذا الهجوم بدأت مصطلحات الإرهاب «الإسلامي» أو «الجهادي» في التداول من أجل الإشارة بدليل مادي على الصلة بين الإسلام والإرهاب. والجهاد الذي ينظر إليه على أنه العنصر الشرعي للإرهاب في الإسلام تم إبرازه إلى الواجهة في هذا الإطار وبدأ استخدامه لهذا الغرض. وذلك رغم أن الآيات القرآنية التي تم ذكر كلمة الجهاد فيها تصف هذا المفهوم بأنه أداة تستخدم للدفاع المشروع الذي يعتبر أحد المبادئ الأساسية في القانون الدولي. هذه الدراسة في جوهرها تتناول تقييم ما إذا كان الإسلام ومصطلح الجهاد يمكن أن يمثل سبباً للإرهاب أم لا وذلك من خلال نموذج تنظيم القاعدة.

الكلمات المفتاحية: الإرهاب، الإرهاب الديني، الجهاد، القاعدة، عبد الله عزام.

* دكتور وعضو هيئة تدريس، جامعة غيرسون - تركيا، selim.kurt@giresun.edu.tr، ORCID: 0000-0002-0462-5791
** طالب ماجستير، جامعة غيرسون - تركيا، elsadrfiyev@gmail.com، ORCID: 0000-0003-4951-8612

Giriş

Terörizmin tüm dünya devletleri tarafından üzerinde uzlaşılın bağlayıcı bir tanımı bulunmasa da, “siyasal amaçlı güç kullanımı” genel olarak en çok kabul gören tanımdır. Rapoport’un tarihsel süreçte terörün gelişimini tanımlamak için ortaya koyduğu “Dalga Teorisi” çerçevesinde günümüzdeki terör dalgası “dini terör” olarak tanımlamakta olup, bu terör dalgasının doğuşu büyük ölçüde 1979 yılının sonunda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) Afganistan’ı işgale dayandırılmaktadır. Ancak dini terör dalgasının tüm dünyanın gündemine yerleşmesine neden olan en önemli olay hiç kuşkusuz Amerika Birleşik Devletleri’ne (ABD) yönelik olarak gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarıdır.

Afganistan’ın SSCB tarafından işgali üzerine ülkedeki Sovyet etkisini dengelemek için ABD’nin de Afganistan’daki mücadeleye müdahil olmasının, günümüzdeki terör dalgasının “dini” niteliğinin belirginleşmesinde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. ABD’nin Afganistan’daki direnişe destek vermesinin arkasında bir taraftan da Sovyet etkisinin yayılmasını engellemek için başlattığı Yeşil Kuşak projesinin yattığı görülmektedir. Bu proje çerçevesinde Sovyetleri İslâmi bir kuşakla çevrelemeyi amaçlayan ABD’nin Afganistan’daki mücadelenin dini yanının ön plana çıkarılmasında önemli bir rol oynadığı müşahede edilmektedir. Bu ise günümüzde uluslararası güvenliğe yönelik en önemli tehdit olarak tanımlanan radikal dini terör dalgasının haksız bir şekilde büyük ölçüde İslâm diniyle bağlantılandırılmasına neden olmuştur.

Böyle bir saikle hareket eden en önemli terör örgütlerinden birinin ise 11 Eylül saldırısının da sorumluluğunu üstlenen El-Kâide olduğu söylenebilir. El-Kâide ve benzeri terör örgütlerinin yürüttükleri terör kampanyasının en önemli unsuru olarak İslâm inancındaki cihad anlayışını kullandıkları görülmekte olup, bu anlayışı gerek yeni eleman kazanmak gerekse gerçekleştirdikleri insanlık dışı eylemleri meşrulaştırmak için kullandıkları görülmektedir. Bu çerçevede söz konusu terör örgütlerinin en çok kullandıkları sloganlardan birinin “Allah yolunda cihad ediyoruz.” ifadesi olduğu müşahede edilmektedir. Bu noktada söz konusu terör örgütleri Kur’ân’da geçen cihada ilişkin ayetleri siyasal amaçlar elde edebilmek için yeniden yorumlamışlar ve indirdiği dönem ve şartlar göz önünde bulundurulmadan istismar etmeye çalışmışlardır.

Bu çerçevede, çalışmada modern dönem radikal dini terör örgütlerinin en önemli temsilcisi olan El-Kâide’nin eylemlerini meşrulaştırmak için kullandığı cihad söyleminin İslâm’daki cihad anlayışı çerçevesinde yorumlanması suretiyle, esasen dindeki cihad anlayışının orijinal halinin herhangi bir terör eyleminin gerekçesi olmasının mümkün olmadığı ortaya konulması amaç-

lanmıştır. Bu amaç çerçevesinde İslâm dininin cihad kavramına bakışının ortaya konulması için özellikle Kur'ân ekseninde dinde yer alan bazı temel hususlara işaret edilmiş ve El-Kâide terör örgütü tarafından uygulanan terör şiddetinin meşrulaştırılmasında cihad kavramının araçsallaştırılması sorunsalı üzerine odaklanılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikli olarak İslâm dinindeki cihad anlayışı ve cihad ile şiddet ve cihad ile terör kavramları arasındaki farklar dini temelde ortaya konulmaya çalışıldıktan sonra, El-Kâide'nin eylemlerini gerekçelendirmek ve meşrulaştırmak için kullandığı cihad anlayışının temellerinin neler olduğu ele alınmış ve son olarak El-Kâide'nin cihada bakış açısı analiz edilmeye çalışılmıştır.

I. Kur'ân'da Cihad Kavramı

Cihad sözlükte, “cehede”, “yechedü”, “cehden veya cühden” kökünden gelmiştir. Cehede fiilinin mastarı “el-cühdü” “damme” ile veya “fetha” ile olup, “vus'at” (güç) veya takat manasına gelmektedir. El-cühdü olduğu zaman “vus'at” veya “takat” manasına, el-cehdü olduğu zaman “meşakkat” manasına gelir. El-cehd olduğu zaman en son “had” manasında da kullanılır. Cihad kavramının kök fiili olan “cehd ve cühd”, her türlü çabayı sarf etmek ve gayreti göstermek anlamlarına gelmektedir.¹

Bu çerçevede “güç ve gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak” manalarına gelen cihad, İslâmî literatürde “dini emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm'ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek” şeklindeki genel ve kapsamlı anlamı yanında fıkıh terimi olarak daha çok Müslüman olmayanlarla savaş, tasavvufta ise nefsi emmâreyi yenme çabası için kullanılmıştır.²

Cihad, Kur'ân-ı Kerim'de isim olarak dört,³ bundan türeyen fiil şeklinde ise yirmi dört yerde geçmektedir;⁴ “cihad eden” anlamındaki mücahid ise iki âyette zikredilmiştir.⁵ Bu ayetlerin bir kısmında (meselâ bk. et-Tevbe 9/41, 44, 81, 86) cihad kelimesinden doğrudan savaşın kastedildiği anlaşılmakta,

- 1 Fahrudin Er Razi, *Tefsir-i Kebir*, çev. Suat Yıldırım ve diğerleri, Ankara: Akçağ Yayınları 1988, s. 108.
- 2 Ahmet Özel, “Cihad”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (t.y.), <https://islamansiklopedisi.org.tr/cihad>.
- 3 Bkz. Tevbe, 9/28; Hacc, 22/78; Furkan, 25/52; Mumteherine, 60/1. Ayetlere yapılan atıflarda faydalanılan eser için bkz. Hayreddin Karaman ve vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meali ve Tefsir*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2017.
- 4 Bkz. Bakara, 2/218; Al-i İmran, 3/142; Maide, 5/35, 54; Enfal, 8/72, 74-75; Tevbe, 9/16, 19, 20, 41, 44, 73, 76, 81, 88; Nahl, 16/110; Ankebut, 29/16, 8, 69; Lokman, 31/15; Hucurat, 49/15; Saff, 61/11; Tahrim, 66/9.
- 5 Bkz. Nisa, 4/95 (Bu ayette üç defa geçmektedir); Muhammed, 47/31.

bir kısmında da cihad “Allah’ın rızâsına uygun bir şekilde yaşama çabası” şeklinde özetlenebilecek olan genel anlamıyla kullanılmaktadır.⁶

Tevbe suresi 20. ayette yer alan, “İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, Allah katında en üstün mertebeye sahiptirler. İşte onlar kazançlı olanların ta kendileridir.”⁷ ifadesi incelendiğinde Allah yolunda yapılan cihadın “mal ile cihad” ve “can ile cihad” olmak üzere ikiye ayrıldığı görülmektedir. Kişinin “İ’lâ-y-i Kelimetullah” davası (Allah’ın kelamını, Kur’ân’ı yüceltme, yayma ve insanların kalp ve gönüllerine hakim kılma davası) uğruna bedeni ile gösterdiği her türlü gayet ve çaba, can ile cihad olarak nitelendirilir.⁸ Şartlar gerçekleştiği sürece kişinin Allah yolunda savaşması da can ile cihaddır. Can ile cihad kişinin, Allah’ın kendisine vermiş olduğu bedeni ve ruhu, bunlara ait kabiliyet ve istidatları Allah yolunda kullanılmasıdır. Tabii burada candan kasıt illa da kişinin canından geçmesi değildir. Örneğin ilme sahip olan birisi ilmi ve bilgisi ile cihad eder ve ilmiyle insanları aydınlatır. Yine aynı zamanda sesi olan birisi sesiyle, sözü olan birisi kalemiyle Allah yolunda cihad edebilir. Mal ile cihad ise kişinin, Allah’ın kendisine vermiş olduğu mal, mülk ve para ile Allah yolunda yapılan mücadeleye destek vermesidir. Yani canıyla cihad eden insanlara maddi olarak destek çıkmasıdır. Mal ile cihad ayette şöyle belirtilmiştir; “Ey iman edenler! Sizi elem dolu bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi size? Allah’a peygamberine inanır, mallarımızla ve canlarımızla Allah yolunda cihad edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için çok daha hayırlıdır.”⁹

Örnek verdiğimiz ayetlerden de anlaşılacağı üzere cihad ne insanları zorlayarak İslâm’ı kabul ettirmek, ne inanç noktasında zorlamak ne de toprak işgal etmek amacıyla yapılan bir fiil değildir. Nitekim Cenab-ı Hak Kur’ân-ı Kerim’de “Dinde zorlama yoktur. Doğru ile yanlış, hak ile batıl birbirinden kesin çizgilerle ayrılmıştır.”¹⁰ diye buyurmuştur. Bu ayetten de anlaşılacağı üzere cihad, insanlara Hakkı anlatmak ve insanların gerçeği görmelerini engelleyen engelleri kaldırmak ve bu engelleri ortaya koyanlarla mücadele etmek amacı taşımaktadır.

Cihad görülen ve görülmeyen düşmanlara karşı yapılmaktadır. Bu bağlamda kişinin nefsi ile mücadelesine “cihad-ı ekber” (büyük cihad), din düşmanlarıyla harbine ise “cihad-ı asgar” (küçük cihad) denilmektedir.¹¹ Kur’ân ile

6 Özel, “Cihad”.

7 Tevbe, 9/20.

8 Akın Karadeniz, “Kuran’da Cihad-Kıtıl Farkı ve İşid Terör Örgütü”, *TESAM Akademi Dergisi*, 2016, sy. 3, s. 154.

9 Saf, 61/10, 11.

10 Bakara, 2/256.

11 Işıl Arpacı, “Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, c.19, sy. 34, 2017, s. 284.

yapılan büyük cihad, Kur'ân'ın hakikatlerini, ilke ve prensiplerini, mana ve mesajlarını Kur'ân'da belirtilen yöntemlerle insanlığa ulaştırmaktır. İnsanlığın sorun ve problemlerini Kur'ân ile çözmeye gayret göstermektir. İlgili ayette bu durum şöyle ifade olunmaktadır: “Öyle ise kafirlere itaat etme, onlara karşı Kur'ân'la cihad et ki bu en büyük cihaddir.”¹²

İslâm tarihinde cihadın Kur'ân'daki emir ve uygulamalarının hangi şekilde gerçekleşebileceğinin örneği Hz. Peygamberin dönemine rastlamaktadır. Hz. Peygamber Kur'ân'ı en iyi anlayan kişi olmasından dolayı cihadı da en iyi ve doğru yorumlayan da yine odur.¹³ Hz. Peygamber cihad konusunda özellikle bireysel alandan hareket ederek kişilerin kendilerini ıslah etmelerini cihad olarak nitelendirmiştir. Hz. Peygamber düşmandan gelen tehdit, işkence ve tehlikelere üç merhalede karşı koymuştur; sabır, hicret ve cihad. Şöyle ki, Hz. Peygamber, Mekke ve Medine döneminde muhataplarına karşı her daim barışçıl bir tavır üstlenmiştir. İnsanlara güzel öğütler vermeyi ve dine davet etmeyi ilke edinmiştir. Fakat Hz. Peygamber'in bu tutumuna karşılık müşrikler, İslâm'ı başlamadan yok etmeyi ve İslâm'ı seçenlerin özgürlüklerini engellemeyi amaçlamışlardır. Hz. Peygamber, müşriklerin bu baskılarına karşılık Müslümanlara her daim sabretmeği tavsiye etmiştir. Ancak müşriklerin işkence ve saldırıları dayanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Bunun üzerine Müslümanlar önce Habeşistan'a, ardından da Medine'ye hicret etmek zorunda kalmışlardır. Fakat hicret sonrasında da hem Mekkeli müşriklerin hem de diğer kabile ve milletlerin saldırı, taciz ve işkenceleri devam etmiştir.¹⁴ Bu durum karşısında Allah Müslümanlara cihada izin veren şu ayeti indirmiştir: “Zulme

12 Furkan, 22/25.

13 Hadis kitaplarının “cihad” bölümlerine bakıldığında, cihad kavramına ilişkin olarak hem bir saldırı olduğunda fiili savaş yapma, savaş araç gereci hazırlama, Allah yolunda infakta bulunma ve savaş hukuku ile ilgili hadislere yer verildiğini, hem de doğrudan fiili savaş ile ilgili olmayan nefisle mücadele etmeyi, İslâm'ın bilinmesi, yücelmesi ve hükümlerine uyulması için gösterilen çabayı ifade eden hadislere yer verildiği görülmektedir. Bu da “cihad” kavramının, yukarıda da ifade olduğu üzere, “harb, gaza ve kıtal” kavramları ile özdeş olmadığını, bunları da içine alan ancak bunlarla sınırlı olmayan, İslâm'ın bütün hükümlerini öğrenme ve uygulama çabasını da kapsayan bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Meselâ, “Kim savaşa katılacak bir kimseyi savaş araç gereci ile donatırsa, o kimse bizzat Allah yolunda savaşmış gibi olur.” “Kim Allah yolunda bir infakta bulunursa, o kimseye yedi yüz kat sevap yazılır.” “Kim Allah'ın kelimesinin yücelmesi için savaşırsa o, Allah yolundadır.” “Kimin Allah yolunda ayakları tozlanırsa, ona cehennem ateşi haram olur.” “Allah yolunda öldürülen kimse şehittir.” anlamındaki doğrudan savaş ile ilgili hadisler ve benzerlerine cihad bölümünde yer verilmiştir. Aynı şekilde Allah'a itaat konusunda nefsi ile mücadele etmeyi ifade eden, “Mücahid, nefsi ile mücadele eden kimsedir.” anlamındaki hadis, İslâm'ı Müslüman olmayanlara tebliğ etmeyi ifade eden, “Müşrikler ile mallarınız, canlarınız ve dilleriniz ile cihad edin.” anlamındaki hadis, Oruç ibadeti ile ilgili, “Kim Allah rızası için bir gün oruç tutarsa, Allah onu cehennemden bin (yıllık) bir mesafeye uzaklaştırır.” anlamındaki hadis cihad bölümlerinde zikredilmiştir. Bkz. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, “Allah Yolunda Cihad”, (t.y.), <https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/VaazHizmetleri/Allah%20Yolunda%20Cihad.pdf>.

14 Mehmet Emin Özafşar ve diğerleri, *Hadislerle İslam 4: Hadislerin Hadislerle Yorumu*, 5. Baskı, İzmir: Çağlayan Matbaası, 2019, s. 475-476.

uğrayanların savaşmalarına izin verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir.”¹⁵ Anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber’in önderliğinde hem Mekkeli hem Medineli müşriklere karşı yapılan savaşlar, özellikle onların Müslümanlara karşı sergiledikleri düşmanca tutumdan kaynaklanmaktadır. Bunu da şu ayette açık bir şekilde görmekteyiz: “O Müslümanlar başka bir nedenle değil, sadece “Rabbimiz Allah’tır” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir.”¹⁶

Cihadın meşruiyet kazanması için ilk önce cihadın, savunma ve ibadet özgürlüğünü sağlamak amacıyla yapılmış olması gerekir. Kur’ân, kâtele (Allah yolunda silahla savaş) iki durumda izin vermektedir. Birincisi, düşmanın saldırısı karşısında müdafaa niyetiyle yapılan savaştır. İkincisi ise mazlumun müdafaası amacıyla yapılan savaştır. Yukarıda bahsettiğimiz ayette (Hac, 22/39) bu açıkça belirtilmiştir. İkinci olarak cihadın meşru sayılması için bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu şartlar şu şekilde sıralanabilir: 1) savaşların Allah yolunda ve Allah’ın rızası için yapılmasıdır, 2) müdafaa için olmasıdır, 3) savaşta en ufak bir tecavüzün olmamasıdır, 4) nefsi müdafaa dışında Harem-i Şerif’te kan dökülmemesidir, 5) gayrimüslimlerle anlaşma ve karşı sorumlulukların titizlikle uygulanmasıdır, 6) para hırsı için yapılmasıdır. Bu şartları taşımayan tüm savaşlar ise İslâm’a göre gayrimeşrudur.¹⁷

Cihad’da mücadele hem içe hem de dışa karşı verilmektedir.¹⁸ İç boyutları ile cihad, nefsin kişiye telkin ettiği kötülöklere karşı verilen mücadele iken dış boyutu ile cihad ise, kötülöklere karşı, dış düşmanlara karşı meşru müdafaa durumunda savaşı da içine alan bir mücadeledir.¹⁹

Günümüzde cihad kavramı, özellikle Batılı literatürde, farklı anlamlar ifade edecek şekilde kullanılmaktadır.²⁰ Kavrama yüklenen anlam ve kavramın geçtiği ayetlerin indiği zaman ve koşullar dikkate alınmadan yorumlanması, asıl anlamından sapmasına neden olmuştur. İngilizcede “Kutsal Savaş” (Holy War) olarak tercüme edilen cihad kavramı, günümüzde Müslüman kimliği temsille gerçekleştirilen her türlü silahlı eylemin tanımlanmasında kullanıl-

15 Hac, 22/39.

16 Hac, 22/40.

17 Muhammed Hamidullah, *İslam’da Devlet İdaresi*, çev. Mustafa Acar, İstanbul: Beyan Yayınları 2007, s. 206. ve Karadeniz, “Kuran’da Cihat-Kıtal Farkı ve İşid Terör Örgütü”, s. 159.

18 Arpacı, “Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese”, s. 276.

19 Tevbe, 9/41, 48, 81, 86.

20 Örneğin Reuven Firestone “Conceptions of Holy War in Biblical and Qur’anic Tradition” adlı eserinde modern Batılı düşünürlerin Kur’ân’da yer alan cihada ilişkin ayetlerin esasen bir birine zıtlık teşkil eden geniş yelpazedeki bir düşünce yapısını yansıttığını yazdıklarını belirtmektedir. Firestone, ayetlerden birinin savaşı tamamen yasaklarken diğer bazılarının ise topyekün bir savaşı tanımladığına işaret etmektedir. Bunun sebebi olarak ise Kur’ân’ın bakışında savaşın aşamalara ayrılması olduğunu belirtmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Reuven Firestone, “Conceptions of Holy War in Biblical and Qur’anic Tradition”, *The Journal of Religious Ethics*, 1996, c. 14, sy. 1, s. 108-109.

maktadır. Bununla birlikte kendisini Müslüman olarak nitelendiren her türlü örgütün gerçekleştirdiği terörizm de haksız ve gerekçesiz bir şekilde cihad ile bağdaştırılmaya çalışılmaktadır. Doğu toplumlarında cihad kavramı anlam itibariyle kutsallığı ifade ederken, Batı bakış açısına göre, Batı karşıtı hareketler “cihatçı gruplar” olarak nitelendirilerek, söz konusu karşıtlık terör bağlamında kullanılmakta ve kavrama olumsuz bir anlam yüklenmeye çaba sarf edilmektedir.^{21 22}

I.I. Cihad ve Savaş Kavramları

Yukarıda cihad izninin Müslümanlara savunma amaçlı verildiği ve inen ayetle bu durumun meşru müdafaa amaçlı sabır ve hicret sonrasında bahşedildiği belirtilmişti. Meşru müdafaa hakkı insanın doğuştan kazandığı bir haktır. Bu hak günümüzde Birleşmiş Milletler (BM) antlaşması 51. maddesinde de yerini almıştır. Şöyle ki bu maddede, “Saldırıya uğrayanların meşru müdafaa hakkı vardır.” denilmektedir.²³

Modern devletler hukuku doktrinine göre “ tarafların çıkarları doğrultusunda birbirlerine isteklerini zorla kabul ettirmek amacıyla ve devletler hukukunda öngörülmuş kurallar çerçevesinde iki veya daha fazla devlet arasında yapılan silahlı mücadele” şeklinde tanımlanan savaşın İslâm geleneği ve hukukunda daha farklı bir zemine sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, başka yollarla elde edilemeyen siyasi, iktisadi ve askeri hedefleri kuvvet zoruyla gerçekleştirme yönündeki savaş anlayışlarına karşılık fakihler savaşı, İslâm ülkesinin ve Müslümanların güvenliğini tehdit eden ve Cenab-ı Hak’ın bütün insanlığın mutlak yararını gerçekleştirmek üzere gönderdiği son dinin insanlara ulaşmasını engelleyen güçlerle mücadele etmenin ve bu uğurda bütün çabayı göstermenin nihai çaresi olarak tanımlamışlardır. Bu noktada söz konusu bakış açısı hedef ve mahiyet bakımından diğer savaş tanımlamalarından çok farklı olması sebebiyle İslâm hukukçuları, Arap dilinde silahlı çatışmayı

21 Yüksel Yıldırım, “Cihad ve Dar’ül Harp Kavramları Bağlamında Şiddet/Terör Olgusu ve Siyasal/İlimli İslam Meselesi,” içinde *Sosyoloji Yazıları*, ed. Yüksel Yıldırım (Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları 2018), s. 18.

22 Walter Laqueur “The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction” adlı eserinde pek çok kökten dinci dahi terörizmi desteklemese de popüler Batı bakış açısının radikal İslam’ı terörizm ile aynı kefeye koyduğuna dikkat çekmektedir. Walter Laqueur, *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York: Oxford University Press 1999, s. 129. Ayrıca Rapoport da “The Four Waves of Rebel Terror and September 11” adlı eserinde dört dalgaya ayırdığı modern terörizmin son dalgası olarak nitelendirdiği “dini dalga”da İslam dininin önemli bir rol oynadığını dile getirmiştir. David Rapoport, “The Four Waves of Rebel Terror and September 11”, *Anthropoetics*, 2002, c. 8, sy. 1, <http://anthropoetics.ucla.edu/ap0801/terror/>.

23 United Nations, “Charter of the United Nations”, 23.08.2016, <https://legal.un.org/repertory/art51.shtml>.

ifade eden diğer kelimeler yerine daha çok cihad terimini kullanarak, bunu öbür savaşların istila, sömürü, baskı ve zulüm gibi olumsuz amaçlarından ayırmak için “Allah yolunda ve uğrunda” (fi sebîlillah) nitelemesiyle birlikte ifade etmişlerdir. Silahlı çatışmalar dahil olmak üzere uluslararası ilişkilere ait normatif düzenlemelerin fıkıh literatüründe genellikle cihad veya siyer terimi altında toplanmış olması da bu bakış farklılığının bir yansıması niteliğindedir. Bununla birlikte gerek dini metinlerde gerekse fıkıh literatüründe “iki topluluk arasında meydana gelen silahlı çatışma” anlamındaki savaş karşılığında harb (el-Mâide 5/64; el-Enfâl 8/57; Muhammed 47/4) ve kâtele (el-Bakara 2/190-191, 193; en-Nisâ 4/74-76; et-Tevbe 9/12-13) gibi kelimelerle bunların türevleri de kullanılmıştır.²⁴

Kur’ân’da Allah yolunda silahla savaşmak için “ka’tele” fiili kullanılmıştır ki “kâtele” Allah yolunda cihadın bir parçasıdır. Kur’ân’da şartlar haiz olduğunda kâtele iki durumda izin verilmektedir. İlki, düşmanın saldırısı karşısında müdafaa niyeti ile yapılan kâtele’dir. “Kendilerine savaş açılan müminlere, zulme uğramaları sebebiyle savaş izni verildi.”²⁵ ayetinden de anlaşılacağı üzere günümüzde uluslararası hukukta geçen meşru müdafaa hakkının insanların en doğal hakkı olduğu kabul edilmektedir ki, Kur’ân’da da bu hak 1400 yıl önce tanınmıştır. Tabii burada savaş izninin verilmesinin sebebi karşı tarafın saldırıya geçmesidir.²⁶

Diğeri ise mazlumun müdafaa amacıyla yapılan kâtele’dir. “Size ne oluyor da, ‘Ya Rab! Bizi şu zalim milletin elinden kurtar’ diye feryat eden biçare kadınları, erkekleri ve çocukları kurtarmak için savaşmıyorsunuz?”²⁷ ayetinden de anlaşılacağı üzere Allah savaşı, zulme karşı imdat dileyen masumları zulümden kurtarmak için de meşru görmektedir. Dolayısıyla cihad gayesi aslında yeryüzünde fitneyi kaldırmak, İslâm dinini insanlara tebliğ etmek ve hakkı yüceltmektir. İslâm’da savaş, intikam, öldürme, yağma, baskı veya zulüm için değil aksine bunları ortadan kaldırmak için yapılmaktadır.²⁸

Diğer taraftan bazı ayetlerde cihad kavramının savaşı nitelendirdiği iddia edilmektedir. Tevbe 9/73 ve Tahrim Suresi 66/9 da geçen “Ey Peygamber! Kafırlara ve münafıklara karşı cihad et ve sert davran.” ayetindeki “sert davran” kelimesi savaş anlamında yorumlanmaktadır. Oysa ki pek çok İslâm alimine

24 Ahmet Yaman, “Savaş”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (t.y.), <https://islamansiklopedisi.org.tr/savas>.

25 Hac, 22/39.

26 Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, “Hac Suresi - 39-41. Ayet Tefsiri”, *Kur’an Yolu Tefsiri Cilt: 3*, (t.y.), <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hac-suresi/2634/39-41-ayet-tefsiri>.

27 Nisa, 4/75.

28 Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, “Nisâ Suresi - 75-76. Ayet Tefsiri”, *Kur’an Yolu Tefsiri Cilt: 2*, (t.y.), <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/568/75-76-ayet-tefsiri>.

göre²⁹ burada ifade edilen şey, kafirlerin Allah'ın dinine muhalif olmalarından dolayı onlara sert tepki gösterilmesi gerektiğidir. Örneğin bugün bir devletin bir devlete karşı göstermiş olduğu sert tepki illa da ona savaş açması anlamına gelmemektedir ki, zaten ayette belirtilen “cihad et” kelimesi de kafirlere karşı mücadele etmek, onların “Allah'ın dinine muhalif olma niyetlerini boşa çıkarmak için gayret gösterilmesi” manasında kullanıldığı ifade olunmaktadır.³⁰

Kur'ân'da meşru savaşın hangi durumlarda mümkün olabileceği hususuna ilişkin olarak, “Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez. (...) Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkartın. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, sizde onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kafirlerin cezası böyledir. Eğer onlar savaştan vazgeçerlerse, Allah gafur ve rahimdir. Fitne tamamen yok edilmeye ve din de yalnız Allah için oluncaya kadar onlarla savaşın. Şayet vazgeçerlerse zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olarak saldırın. Her türlü hareketinizde dürüst davranın. Çünkü Allah dürüstleri sever.”³¹ ayetini incelememiz gerekir. Düşman saldırısı karşısında müdafaa amacıyla yapılan savaşı açıklayan bu ayetten de anlaşılacağı üzere Allah yolunda savaşa ancak düşman tarafın savaş başlatması sonrasında müdafaa amacıyla izin verilmektedir. Tabii bu ayetin en önemli kısmı “aşırı gitmeyin” kelimesidir. Burada savaş ahlakına dair önemli bir vurgu yapılmıştır. Yani savaş zamanı sivillere, çocuklara, kadınlara, yaşlılara bununla beraber bitkilere, hayvanlara asla zarar verilmemesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Savaş zamanı savaşımlar ve savaşmayanlar arasında net bir çizgi çizilmiştir. Aksi bir davranış ise haddi aşmak olarak nitelendirilmiş ve Allah'ın sevgisinden mahrum olunabileceğinin altı çizilmiştir.³²

Hz. Peygamber savaşa bir ordu gönderirken, savaş özünde ölüm ve kan dökülmesi olmasına rağmen, savaşa katılacaklara işkence ve eziyetten uzak durmaları talimatını vermiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber savaş zamanı değil her daim işkencenin yasak olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle İslâm'da doğuştan gelen hak ve özgürlüklere karşı her türlü tecavüz ve işkence haram

29 Bu İslam alimlerine örnek olarak Muhammed bin Cerir Taberî verilebilir. Taberî kalplerindeki inkarcılığı korumakla beraber dışa yansıyan söz ve davranışlarıyla mümin izlenimi veren kimselere karşı sıcak savaş açılmasının mümkün olmadığını kabul etmektedir. Yine Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'ye göre zorlama hak olan ve batıl olan diye ikiye ayrılır ve ayet batıl olan zorlamayı yasaklamaktadır. Özel, “Cihad”.

30 Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, “Tevbe Suresi - 73. Ayet Tefsiri”, *Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 3*, (t.y.), <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1308/73-ayet-tefsiri>.

31 Bakara, 2/190.

32 Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, “Bakara Suresi - 190. Ayet Tefsiri”, *Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 1*, (t.y.), <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/197/190-ayet-tefsiri>.

kılınmıştır. İslâm insanı en şerefli varlık olarak gördüğü için ona gereken değeri vermiştir. Sadece insanlarla sınırlı kalmayıp can taşıyan her türlü varlığı kapsayan bir geniş hüküm getirmiştir. Günümüzde sıkça gündeme gelen hayvan hakları bile İslâm'da koruma altına alınmıştır.³³ Diğer taraftan, “Eğer Allah’a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah’ın kelamını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı.”³⁴ ayetinden de anlaşılacağı üzere İslâm, savaş zamanı hangi şartta olursa olsun sığınma talep eden herkese hoşgörülü olunmasını da vazedmiştir.³⁵

Kur’ân’da savaş izninin hangi durumlarda ve kimlere karşı verildiği hususunda İslâm dünyasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Şöyle ki, Şafii mezhebinden olan fıkıhçılar, İslâm dini dışında bir inanca sahip olanlarla savaşmayı meşru görmektedirler.³⁶ Bu fikirlerini de Kur’ân’ın 9. suresinin 5. ayeti ile desteklemeye çalışmaktadırlar. “Haram aylar (süre tanınmış olan dört ay) çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları tutuklayın, kuşatın ve onların bütün geçit yerlerini kesip tutun.”³⁷ Ayetin tamamı ve indirildiği zaman ve şartlar incelemeden bu ayetin şiddeti çağrıştırdığı sanılmaktadır. Ancak ayetin ait olduğu surenin bütünlük içerisinde okunması halinde; Müslümanlarla savaşan ve aralarında yapılan anlaşmanın şartlarına uymayanlara karşı olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Tevbe suresinin ilk ayeti, bu suredeki savaş izninin, İslâm dışındaki herkese karşı olmadığını, Hz. Peygamber ve arkadaşlarına karşı mücadele eden belli bir kitleye karşı olduğunu ortaya koymaktadır.³⁸ “Bu, müşriklerden kendileri ile anlaşma imzaladıklarınıza Allah’tan ve resulünden kesin bir uyarıdır.”³⁹ Aynı surenin sonraki ayetlerinde de bahsedilen kişilerin ilk saldırıyı gerçekleştirenler olduğu açıkça anlaşılmaktadır: “Ve eğer anlaşmadan sonra, yine yeminlerini bozarlarsa ve dininize hınç besleyip saldırırlarsa, bu durumda küfrün önderleri ile çarpışın. Çünkü onlar yeminleri olmayan kimselerdir; belki cayarlar.”⁴⁰

İslâm’da savaşın “dini yayma gibi bir niyetle” yapılamayacağını da altı çizilmiştir. Hem Kur’ân’da hem de Hz. Peygamber’in uygulamalarında bu açıkça belirtilmiştir. Bu hususa ilişkin olarak Bakara suresi 256. ayette “Din-
de zorlama yoktur.”⁴¹, ibaresi yer alırken, Gayşe suresi 21. ve 22. ayetlerde

33 Özafşar ve diğerleri, “Hadislerle İslam 4: Hadislerin Hadislerle Yorumu”, s. 492.

34 Tevbe, 9/6.

35 Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, “Tevbe Suresi - 1-6. Ayet Tefsiri”, *Kur’an Yolu Tefsiri*, (t.y.), <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1236/1-6-ayet-tefsiri>.

36 Özel, “Cihad”.

37 Tevbe, 9/5.

38 Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, “Tevbe Suresi - 1-6. Ayet Tefsiri”.

39 Tevbe, 9/1.

40 Tevbe, 9/12.

41 Bakara, 2/256.

“Öğüt ver çünkü sen ancak öğüt verirsin. Onların üzerinde zorlayıcı değilsin.”⁴² ibaresi bulunmaktadır.

Cihad, İslâm tarihinde en çok farklı manalar yüklenen kavramlardan biridir. Son dönemlerde özellikle de Batılı devletlerin bazı İslâm ülkelerine yaptığı müdahaleler ve işgaller sonrasında, İslâm adına hareket ettiklerini söyleyen terör örgütleri insanları yanlarına çekebilmek için, İslâm'ı ve özellikle de cihad kavramını kendi düşüncelerine göre yorumlayarak cihadı sadece silahlı mücadele olarak lanse etmeye çalışmışlardır. Bununla beraber cihada “dini savaş” anlamı yükleyerek cihadı son derece olumsuz bir şekilde kullanmışlar ve kullanmaya da devam etmektedirler. Üstelik sadece dini savaşla yetinmeyip cihadı saldırganlık, vahşet, tecavüz ve yıkımla da bir tutmuşlardır.⁴³ Oysa İslâm barış, huzur ve sükun dini olduğundan, savaş ve zulmü kesinlikle yasaklamıştır.

Zor ve baskı uygulayarak gerçekleştirilen imanın geçersiz olduğunu da belirtmiştir. Dolayısıyla kin ve nefrete yol açan savaşın, İslâm'ı tebliğ eden bir vasıta olarak düşünülmesi ve kullanılması kesinlikle mümkün değildir. Ayrıca inanmayan kimselerin her an iman etmeleri durumu da vardır. Onları imana getirmek için savaşmak, savaş sırasında öldürülenleri iman imkanından mahrum etmek anlamına da gelmektedir. Bu durum göz önüne alındığında savaşa başvurmadan önce barışçıl davet yollarını denemenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Temelinde istila, sömürü ve saldırı için yapılan savaşları kabul etmeyen İslâm dini, savaşa, ancak anlaşmayı bozan ve Müslümanları haksız yere yurtlarından çıkaran kafirlere karşı Müslümanların can ve mal güvenliğini sağlamak, temel hak ve hürriyetlerini korumak, İslâm ve İslâm ülkelerine karşı saldırıları önlemek ve fitneyi yok etmek için izin vermiştir. Bu savaşları da diğer savaşlardan ayırmak için ona cihad adını vermiştir.⁴⁴

İslâm, isminin de ifade ettiği gibi bir barış dinidir ve kelime olarak da İslâm, barış, güven, huzur ve mutluluk gibi manalara gelmektedir. İslâm'a göre insan hayattaki en kutsal varlıktır ve korunması gerekmektedir. İnsanın da dünyada barışı tesis etmesini emretmektedir. “Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Şeytanın adımlarına uymayın. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır.”⁴⁵ ayetinden de anlaşılacağı üzere Allah insanlara barış içinde yaşamayı emretmekte ve şeytana karşı uyarmaktadır.⁴⁶

42 Çayışe, 88/21-22.

43 Yasin Yılmaz, “Cihad Kavramı ve Hz. Peygamber'in (sav) Mekke ile Medine'deki Uygulamaları”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2013, sy. 22, s. 228.

44 Yılmaz, “Cihad Kavramı ve Hz. Peygamber'in (sav) Mekke ile Medine'deki Uygulamaları”, s. 302.

45 Bakara, 2/208.

46 Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı, “Bakara Suresi - 208. Ayet Tefsiri”, Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 1, (t.y.), <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/215/208-ayet-tefsiri>.

Ancak bazen siyasal mülahazalarla başkalarına savaş açmak isteyenlerin, bahsi geçen mücadelenin dinde belirtilen gerekçelere uygun olmaması halinde kendi argümanlarını haklı kılmak için dinin zorlama yorumlarını yaparak, bir bakıma dini, amaçlarını meşru kılacak bir araca dönüştürmeye çalıştıkları görülmektedir. Böylelikle savaş, halkın ve savaşılanların gözünde meşrulaştırılarak insanlar mobilize edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada da “dini emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek.”⁴⁷ şeklinde açıklanan ve İslam dininde merkezi bir öneme sahip olan cihad kavramı, gayri meşru amaçlarını meşrulaştırmak amacı taşıyan siyasal şiddet kullanıcıları tarafından araçsallaştırılmaya çalışılmıştır.⁴⁸

1.2. Cihad ve Terör Kavramları

Üzerinde uzlaşılan bir tanımı olmasa da⁴⁹ genel olarak terör, bireylerin veya ulus-altı grupların, eylemlerinin kurbanlarının ve büyük bir dinleyici kitlesinin gözünü korkutmak suretiyle politik veya sosyal bir amaç elde etmek için önceden tasarlanmış şiddetin kullanımı ya da kullanma tehdidinde bulunması şeklinde tanımlanmaktadır.⁵⁰ Yine Arapçada da terör “رهب” fiili “korkmak” manasına gelmektedir. Fiilin ziyadeli mastarı olan “ارهاب” sözcüğü ile ifade edilen ise “korkutmak veya içine korku salmak” anlamına gelmektedir. Tabii bu sözcüğün geçtiği ayetlere bakacak olursak, bahsedilen korku terörden kast edilen korku değildir. Örneğin Bakara 2/40’da bu fiil şöyle ifade edilmektedir, “Ahdimi yerine getirin ki ben de yerine getireyim, yoksa benden korkun.” Yine Nahl 16/51’de “Allah buyurdu ki: İki tanrı edinmeyin! O ancak bir Tanrı’dır. O halde yalnız benden korkun.” Her iki ayetten de anlaşılacağı üzere burada sözü geçen korku, terör anlamında kullanılan korku ile aynı anlamda değildir. Kur’ân’da geçen bu “رهب” fiili sadece tehlike öncesinde korkunun

47 Özel, “Cihad”.

48 Reid Hutchins, “Islam and Suicide Terrorism: Separating Fact from Fiction”, *Counter Terrorist Trends and Analyses*, c. 9, sy. 11, 2017, s. 7. ve Caner Taslaman, *Terör’ün ve Cihad’ın Retoriği: Felsefi ve Teolojik Değerlendirmeler*, İstanbul: İstanbul Yayınevi 2015, s. 54.

49 Yüzden fazla terörizm tanımının bulunduğu belirten Walter Laqueur, şimdye kadar kapsayıcı bir terörizm tanımının yapılamamasının gerekçesi olarak ise tek bir terörizm türünün olmamasını, aksine zaman, mekan, motivasyon, tezahür ve amaç olarak birbirinden son derece farklı ve çok sayıda terörizm türünün bulunmasını göstermektedir. Bkz. Walter Laqueur, “Terrorism: A Brief History”, *E-Journal USA*, 31.05.2007, <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0507/ijpe/laqueur.htm>.

50 Todd Sandler, “New frontiers of Terrorism Research: An Introduction”, *Journal of Peace Research*, 2011, c. 48, sy. 3, s. 280. ve Selim Kurt, “Yeni Terörizm ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, 6. *Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi: Uluslararası İlişkiler ve Yeni Dünya Düzeni*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi, 2018, sy. 858, s. 563.

önceden hissedilmesi ve insanların uyarılması anlamında kullanılmıştır. Günümüzdeki terör kaynaklı korkuyla hiçbir alakasının olmadığı söylenebilir.⁵¹

Terörün ulaşmak istediği temel hedeflerden birisi toplumda kargaşaya sebep olmaktır. Kargaşa İslâm'da “fitne” kavramı ile ifade edilmektedir. “Fitne çıkarmak, adam öldürmekten daha kötüdür.”⁵² ayetinden de anlaşılacağı üzere fitne haksız yere can almaktan daha tehlikeli görülmüş, çünkü fitne ortamının doğuracağı zararların sivil can kayıpları ile sınırlı kalmayıp toplumda genel bir zarara tekamül edeceği düşünülmüştür. Fitne çıkaran insanlara karşı ne yapılması gerektiği Hz. Peygamber'e sorulduğunda, Hz. Peygamber, “İnsanlar onları terk etsin.” cevabını vermiştir. Anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber burada, kargaşa çıkaranların yalnız bırakılmasını, onlara destek verilmemesini ve toplumdan izole edilmelerini emretmiştir.⁵³

Günümüzde terörle birlikte anılan cihad kavramı bazı Batılı çevreler tarafından bilinçli bir şekilde yanlış aksettirilerek onların siyasi ve ekonomik gücü ellerinde tutmaya devam ettirmelerinin bir aracı olarak gerçek manasından saptırılmaya çalışılmaktadır. Buna karşılık Müslümanlar arasında da cihad kavramının manası konusunda bütüncül bir anlayış bulunmamaktadır. Bu hususa ilişkin olarak yaratılan kafa karışıklığı ise cihadın barış ve adaletin tesisi manasından uzaklaştırılıp fitne ve kaosu enstrümanı olarak nitelendirilmesine sebebiyet vermektedir.⁵⁴ Birçok kavram gibi cihadın da zaman içerisinde anlam ve amaç yönüyle değişime uğradığı ve dini manasından uzaklaştırılarak, kendisine siyasi anlamlar yüklendiği söylenebilir.

Bununla beraber Batı dünyasında İslâm'a yönelik radikal yorumların gelişmesinin altında yatan belirli ön kabuller bulunduğu görülmektedir. İlk olarak kutsal savaş (cihad) kavramının İslâm inancının temel motivasyonlarından biri olduğu kabul edilmektedir. İkincisi ise Müslümanların cihada destek olma konusunda birleştikleri düşüncesidir. Batılı anlayışa göre cihad terimi inanmayanlara karşı savaşmak manasına da gelmektedir. Ancak İslâm'ın cihad anlayışı, en azından Müslümanların geneli tarafından uygulandığı şekliyle, bir Hıristiyan Haçlı seferine eş değer olmadığı için bu düşüncenin büyük ölçüde hatalı olduğu söylenebilir.⁵⁵ Bu nedenle Batılı araştırmacıların cihadın

51 Fatih Orhan, “Cihad Kavramı Üzerinden İslam'a Sürülme İstenen Leke: Terör”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, c. 14, sy. 2, s. 94.

52 Bakara, 2/191.

53 Orhan, “Cihad Kavramı Üzerinden İslam'a Sürülme İstenen Leke: Terör”, s. 95.

54 Musa Kaval, “Büyük Cihad'ı Anlamaya Dair Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Dergisi*, 2015, sy. 49, s. 2.

55 Gus Martin, *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, çev. İhsan Çapıcıoğlu ve Bahadır Metin, Ankara: Adres Yayınları 2017, s. 181.

anlam ve mahiyetini açıklamak için cihadı “kutsal savaş” olarak tercüme etmelerinin gerçeği yansıtmadığını söylemek son derece mümkündür.⁵⁶

Oysa cihad, önceki bölümlerde de ifade olunduğu üzere, Kur’ân’da da pek çok yerde savaş manasında kullanılmamaktadır. Yine aynı zamanda batı anlayışının cihadı “kutsal savaş” şeklinde lanse etmesinin adeta “Müslümanların, kafir ve gayrimüslimleri öldürürken sevap kazanacakları” gibi çok yanlış ve art niyetli bir bakış açısının vücut bulmasına neden olduğu da söylenebilir. Dolayısıyla terör ve cihad kavramlarının bu çerçevede retorik olarak kullanımının, medeniyetler arasındaki iletişim kanallarının inşa edilmesini de zorlaştırdığı görülmektedir.⁵⁷

Özellikle Soğuk Savaş sonrası dünyada dini kavramların retorikleştirilmesinin birkaç örneği şu şekilde sıralanabilir. 1991 yılında Körfez Savaşı sırasında Saddam Hüseyin’e karşı ABD’nin başında bulunduğu koalisyon katılan Müslüman ülke liderleri, kendi davranışlarını meşrulaştırmak için dini liderlerden fetva aldıklarını öne sürmüşlerdir. Yine Usame bin Ladin, Körfez Savaşı’nda Amerika’ya karşı verdiği mücadelenin, kendi ifadesiyle sözde cihadın, din adamlarının fetvası ile yapıldığını söylemiştir.⁵⁸ Bu ise bazı sözde Müslüman din adamlarının kendi elleriyle dinin manipülasyonuna alet olarak, Müslümanların en önemli savunma aracı olan cihadın, bir bakıma terörizm manasına gelecek şekilde kullanabilmesinin önünü açtıkları görülmektedir.⁵⁹

Bu çerçevede cihad kavramının terörizme referansla kullanılmaya başlandığı ve insanları mobilize etmekte için bir araca dönüştürülmeye çalışıldığı söylenebilir. Günümüzde bu referans dini motifli terör olarak tanımlanmaktadır. Rapoport “Dalga Teorisi” çerçevesinde günümüzde yaşanan son terör dalgasını “dini dalga” olarak tanımlamakta olup, bu dalga ile İslâm arasında doğrudan bir bağ kurmaktadır. Bu terör dalgasında terör örgütlerinin eylemlerinin dini temellere dayanan bir devlet otoritesi kurmak amacıyla gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Diğer taraftan Rapoport’un bu terör dalgasını sadece İslâm’la sınırlı tutmadığı, ancak ortaya çıkan terör örgütlerinin İslâm’ı kendilerine referans olarak görmelerinden yola çıkarak bu sonuca vardığı söylenebilir. Rapoport’a göre bu terör dalgasında İslâm açısından kırılma noktası niteliğinde olan iki olay, İslâm’ı terörün referansı haline getirmiştir. Bunlardan ilki 1979 yılında İran’da gerçekleşen İslâm devrimidir. Diğeri ve beklisi de en önemlisi ise yine aynı yıl SSCB’nin Afganistan’ı işgalidir.⁶⁰ Sovyetlerin Af-

56 Harun Şahin, “Kur’an-ı Kerim’deki Cihat Ayetleri Bağlamında İslam’ın İnsana Bakışı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, sy. 17, s. 82.

57 Taslaman, “Terör’ün ve Cihad’ın Retoriği: Felsefi ve Teolojik Değerlendirmeler”, s. 13.

58 Taslaman, “Terör’ün ve Cihad’ın Retoriği: Felsefi ve Teolojik Değerlendirmeler”, s. 30.

59 Arpacı, “Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese”, s. 274.

60 David C. Rapoport, “The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences”, *Current History*, 01.01.2013, <https://www.researchgate.net/publication/286896869>.

ganistan'ı işgali sonrasında ABD'nin devreye soktuğu "Yeşil Kuşak Projesi", İslâm'ın radikal söylemlerine destek vererek cihadın yıllarca Müslümanlar tarafından ihmal edilen bir görev olduğunu vurgulamakta ve Afganistan'daki dini temelli grupları Sovyetlere karşı mücadelesinde desteklemektedir.⁶¹ SSCB Afganistan'dan çekildikten sonra ise söz konusu dini temelli gruplar terör yapılanmalarına dönüşmüşler ve ne yazık ki "İslâmi" anlayışa sahip terör örgütleri olarak tanımlanmaya başlanmışlardır. Bu noktada terörizmin cihad ile bağlantılandırılmasının somut-spesifik anlamda ilk defa Soğuk Savaş sonrası dönemde "kızıl tehdidin" yerini "yeşil tehdidin" alması ve beraberinde de ABD'nin değişen algısıyla mümkün hale geldiği söylenebilir.

Özellikle 11 Eylül saldırısı, terörizm ile cihad arasında bağlantı kurulmasına neden olmuştur. 11 Eylül sonrası ABD'nin sözde terörle mücadele adına, anti-demokratik rejimlere demokratik değerler kazandırmak için gerçekleştirdiğini iddia ettiği müdahaleler bu toplumlarda sistem dışına itilen kişi ve gruplar tarafından savaş olarak kabul edilmiş ve cihad bir mücadele aracı olarak benimsenmiştir. Bu da terörizmin cihad olarak sunulmasındaki alt yapı koşullarının rasyonelleşmesini sağlamıştır. Cihadın ifade ettiği anlamlara dönemsel olarak bakacak olursak, VII. yüzyılda cihad, İslâm'ın ahlaki ve toplumsal düzenini kurmak için bir yükümlülük, İslâmi kimliği kurmak ve oluşturmak için bir araç niteliğindedir. VIII. ve XVI. yüzyıl arası dönemde dünyanın İslâm Ülkesi (Dar'ül İslâm) ve Savaş Ülkesi (Dar'ül Harb) olarak ikiye bölünmesi sonrasında, cihad, İslâm'ı iç ve dış tehditlere karşı savunmak için bir teoloji durumuna gelmiştir. XVII. ve XIX. yüzyıllar arasında Avrupalı ülkeler tarafında sömürülen Müslüman ülkelerde sömürgeciliğe karşı mücadelede cihad öğretisi önem kazanmıştır. XX. yüzyıla gelindiğinde ise cihad, sözde İslâm Devleti'ni hayata geçirmek isteyen birçok Müslüman örgüte esin kaynağı olmuştur.⁶²

Cihad ile ilgili olarak ele alınması gereken bir diğer konu ise "Dar'ül İslâm" ve "Dar'ül Harp" kavramlarıdır. Batılı yazarlar İslâm ile şiddet ve terör arasında bağ kurmak adına bu kavramları kullanmaktadırlar. Yine günümüzde ortaya çıkan sözde İslâmi anlayışa sahip olan örgütler de bu kavramları bazen isteyerek yanlış yorumlamakta bazen de yaptıkları eylemleri meşru kılabilmek için söz konusu kavramları araçsallaştırmaktadırlar. Oysa dar'ül harp terkihi her ne kadar ilk bakışta "kendisi ile dar'ül İslâm arasında savaş halinin mevcut olduğu ülke" manasını ifade ediyor olsa da, bazı Batılı yazarlara göre,⁶³

61 Arpacı, "Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese", s. 265.

62 Arpacı, "Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese", s. 271.

63 Bu iddianın dillendirildiği çalışmalar için bkz. Jalil Roshandel ve Sharon Chadha, *Jihad and International Security*, New York: Palgrave Macmillan, 2006, s. 40. Erik-Jan Zürcher, "Introduction: The Ottoman Jihad, the German Jihad and the Sacralization of War," içinde *Jihad and Islam in World War*

Müslümanların gayrimüslimlere karşı sürekli savaş hali içinde buldukları durum olarak lanse edilmektedir. Üstelik dar'ül İslâm'ın diğer ülkeler ile olan münasebetlerinin savaş esasına dayandığı dahi iddia edilmektedir. Fakat savaşın ve cihadın hangi durumlarda meşru sayıldığını ve emredildiğini incelediğimizde bu iddianın herhangi bir doğruluk payına sahip olmadığı net bir şekilde görülebilmektedir. Halbuki İslâm dar'ül harp ve dar'ül İslâm ayrımını yeryüzündeki tarihsel çatışmaları nitelemek için kullanmıştır.⁶⁴

Dünya üzerinde İslâm aleyhinde yapılan propagandalar, İslâm'dan habersiz olan insanların birbirlerine husumet beslemelerine yol açmıştır.⁶⁵ İnsanlar arasında başlayan bu husumet zaman içerisinde toplumlar arası husumete dönüşmüş ve hatta terörizm sayesinde bilinçli olarak dönüştürülmüştür. Oysaki diğer dinlerin de kitaplarında ve kutsal metinlerinde şiddet barındıran ifadeler yer almaktadır. Örneğin Hıristiyanlık ve Yahudilikte de kutsal kitaplarda şiddet ve savaş içeren pasajlar bulunmaktadır.⁶⁶ İncil'e göre Hz. İsa; "Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın! Barış değil kılıç getirmeye geldim."⁶⁷ şeklindeki ifadesiyle yeryüzüne geliş amacını belirtmektedir. Yine "Beni kral olarak istemeyen o düşmanlarıma gelince, onları buraya getirin ve gözümün önünde kılıçtan geçirin."⁶⁸ ifadesi de Hıristiyanlıkta de dini kaynaklı şiddetin olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Yine Hıristiyanlık tarihine baktığımızda dini referanslara dayanan Haçlı Seferleri'nin de bir şiddet örneği olduğu görülmektedir. Sömürgecilik faaliyetleri bağlamında Hıristiyan misyonerlerin din adına uyguladıkları şiddet olayları ise konunun bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Yine Tevrat'ta, "Öbürlerine, "Kent boyunca onu izleyin ve kimseye acımadan, kimseyi esirgemenen öldürün" dediğini duydum."⁶⁹ ve "İsraililer Benyamin kentlerine döndüler; insanları, hayvanları ve oradaki bütün canlıları kılıçtan geçirdiler, rastladıkları bütün kentleri ateşe verdiler."⁷⁰ gibi pek çok şiddet içeren ayetler bulunmaktadır. Bunun dışından Yahudileri üstün ırk olarak tasvir eden Tevrat, Yahudilerin şiddet eylemlerini meşrulaştırmak için böylelikle bir kapı da aralamıştır.⁷¹ Bu çerçevede diğer dinlerin de gerek kutsal

I, ed. Erik-Jan Zürcher (Leiden: Leiden University Press, 2016), s. 14. ve George W. Gawrych, "Jihad, War, And Terrorism", *Small Wars Journal*, 2002, <https://smallwarsjournal.com/documents/gawrych.pdf>, s. 4.

64 Yıldırım, "Cihad ve Dar'ül Harp Kavramları Bağlamında Şiddet/Terör Olgusu ve Siyasal/İlimli İslam Meselesi", s. 26.

65 Şaban Doğan, *Cihad ve Terör*, İstanbul: AZ Yayıncılık 2016, s. 26.

66 Yıldırım, "Cihad ve Dar'ül Harp Kavramları Bağlamında Şiddet/Terör Olgusu ve Siyasal/İlimli İslam Meselesi", s. 31.

67 Matta, 10/34-35.

68 Luka, 19, 27.

69 Hezekiel, 9/5.

70 Hakimler, 20/48.

71 Diğer dinlerdeki şiddet söylemlerine ilişkin daha fazla bilgi için bkz. Martin, "Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar," s. 174-178.

metinlerinde gerekse uygulamalarında pek çok şiddet içeren örneğe rastlanmanın mümkün olduğu söylenebilir. Ancak özellikle SSCB'nin Afganistan'ı işgaliyle başlayan süreçte, İslam'ın siyasi mülahazalara alet edilerek dünyevi çatışmaların gerekçesi haline dönüştürülmesi için dini kaynakların zaman ve bağlamdan koparılarak yanlış bir şekilde yorumlanması ve bu hatalı yorumlara dayanılarak gerçekleştirilen eylemler günümüzde, haksız bir şekilde, İslâm'ın şiddetle anılır bir hale gelmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak cihad ve terörizm kavramlarının kesin ayırım noktalarını belirlememizde fayda vardır: 1) Cihad, İslâm'ın temel unsurlarından biriyken, terörizmin herhangi bir felsefi dayanağı yoktur. 2) Savaş, cihadın sadece bir yönüdür, dini emirlere uyulması halinde legal bir mücadeledir ve yürütülmesinde savaş ahlakının da göz önünde bulundurulması gerekir, ancak terörizmde savaş ahlakı ve legal bir mücadeleden söz edilemez. 3) Cihadın temel amacı meşru müdafaa iken, terörizm birden fazla amaca sahip olabilmektedir. 4) Terörizmde hedef ayırımı gözetilmezken, cihadda sınırları belirlenen savaş hukuku ilkeleri uygulanır. 5) Cihad savunma niteliğindeyken, terörizm saldırı niteliğindedir. 6) Cihad diplomatik zorunluluk sonrasında savaşı meşru görürken, terörizm aniden saldırmayı hedefler. 7) Terörizm öfkelenmiş veya baskılanmış toplumsal gurupların tepkiselliğinden doğarken, cihadın doğuşuna sebep hak ihlalidir. 8) Cihadın içe dönük boyutu süreklilik taşıırken, dışa dönük boyutunda süreklilik yoktur. Ancak terörizm sürekli ve sistematiktir.⁷²

2. El-Kâide ve Cihad

“El-Kâide” Arapçada kaf-Ayn-dal kökeninden gelmekte, kamp veya ev gibi merkez alınan bir mekan ya da bir “üs” anlamına gelmekle beraber, evin altındaki “temel” manasında da kullanılmaktadır. El-Kâide, 1980'li yılların sonunda Afganistan'da Sovyetlere karşı verilen mücadele sırasında ortaya çıkmıştır.⁷³ Ancak El-Kâide isminin ilk olarak ne zaman kullanıldığı konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Diğer taraftan ABD güvenlik kuruluşlarının belgelerinde El-Kâide ismine rastlanılmaktadır. 1998 yılında Eymen es-Zevahiri, Usame bin Ladin ve Ebû Hasr el-Mısırî, Afganistan'da gerçekleştirdikleri bir basın açıklamasında Haçlılara ve Siyonistlere karşı Uluslararası İslâmi Cephe'yi kurduklarını ilan etmişlerdir. Örgüt kendisini İslâmi Cephe olarak adlandırsa da ABD güvenlik birimleri bu örgütü El-Kâide olarak isimlendirmiştir.⁷⁴

72 Arpacı, “Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese”, s. 288.

73 Ahmet Bozarıslan, “İslamda Cihad, Cihatçılık ve Cihadçı Örgütlerin Ortadoğu Güvenliği ve Siyasetine Etkisi”, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, *Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2017, s. 35.

74 Hasan Mesut Önder, “El Kaide – Küresel Terörün Anatomisi”, *TUIC Akademi*, 22.11.2012, <http://www.tuicakademi.org/el-kaide-kuresel-terorun-anatomisi/>.

El-Kâide'nin ideolojisinin özünde, yerel çatışmaları daha geniş bir küresel mücadelenin bir parçası olarak bağlamsallaştırmaya çalışan son derece enternasyonalist bir yönelime sahip olduğu söylenebilir. Bu dünya görüşü, “ultra muhafazakar”, “Vahabi”, “pan-İslâmist”, “vahiysel”, “komplocu”, “yeni köktenci”, “hegemonya karşıtı” ve “Batı’ya derinden düşman” gibi çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, El-Kâide'nin ideolojisinin, cihad öğretisine kesin bir bağlılıkla yoğrulmuş kutsal metinlerin en lafzi hallerine saygı şeklinde tanımlanan aşırılıkçı bir İslâmi paradigma olan cihatçı-selefizm’in bir versiyonu olduğu iddia edilmektedir.⁷⁵

El-Kâide'nin Müslümanlar için daha önce var olmuş olan ve şeriat olarak adlandırılan İslâm hukuku tarafından yönetilen tek bir devlet yaratma çabası içerisinde olduğu söylenmektedir. Bu arzunun hedefi ise Ortadoğu, Afrika ve Asya boyunca yaşayan Sünni nüfustur. Örgütün varlığı, neredeyse tüm personelinin eğitim gördüğü Afganistan’daki ortak deneyim ile güçlendirilmiştir. Afganistan’ın SSCB tarafından işgal edildiği dönemde bölgeye dünyanın farklı yerlerinden gelen militanlar, Afganistan ve Peşaver’deki kamplarda eğitim görmüşlerdir. Bu eğitim kampları gelecekteki sözde İslâmi radikalizmin okulları haline dönüşmüşlerdir. Sadece 1982-1992 yılları arasında, 43 Müslüman ülkeden yaklaşık 35 bin kişinin Afganistan’daki mücadeleye katıldığı iddia edilmektedir. Afganistan’daki savaşın sona ermesinin ardından ülkeyi terk eden çekirdek militanlardan oluşan El-Kâide, savaşın ardından ülkelerine geri dönen ya da El-Kâide'nin eylemlerinden etkilenen çok sayıda farklı terörist birey ya da grup için şemsiye bir örgüt olarak varlığını sürdürmektedir. Örgüt amacına ulaşmanın ilk adımı olarak, Sünni dünyanın çeşitli devletlerindeki isyancı İslâmi grupların güçlendirilmesini görmektedir. Bu ülkelerdeki Amerikan etkisinin ortadan kaldırılması Müslüman dünyasının yeniden bir araya gelmesinin bir ön koşulu olarak görülmektedir. Bunun için ilk adım Amerikalıları İslâm’ın en kutsal mekanlarından askerlerini geri çekmeye zorlamaktır. İkinci adım ise Filistin ve Irak sorunlarındaki Amerikan etkisine ilişkin genel öfkeden faydalanmaktır.⁷⁶

Bu çerçevede El-Kâide'nin genel olarak dört temel amacının olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki Müslümanlığın şan ve şöhret dolu günlerine geri dönmek için Hz. Muhammed ve arkadaşları tarafından yedinci yüzyılda Medine’de uygulanan “saf ve özgün” İslâm’a dönüştür. İkincisi, El-Kâide'nin “İslâm dışı” olarak gördüğü rejimlerin devrilmesidir. Üçüncüsü, batının İslâm

75 Angel Rabasa ve diğerleri, *Beyond al-Qaeda: Part 1, The Global Jihadist Movement*, Santa Monica: RAND Corporation 2006, s. 9.

76 Abdulkadir Yılmaz, “Ortadoğu’da Din Referanslı Terör Örgütleri: Hizbullah ve El Kaide Örnekleri”, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, *Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Malatya, 2015, s. 59. ve Rapoport, “The Four Waves of Rebel Terror and September 11”.

topraklarını zapt ettiği ve bireysel değerlerinin Müslümanları yozlaştırdığı gerekçeleriyle batılıların ve Müslüman olmayanların, Müslüman ülkelerden, özellikle de Suudi Arabistan'ın kutsal topraklarından kovulmasıdır. Dördüncüsü ise, benzer düşünceye sahip olan İslâmi militan örgütler ağıyla çalışarak dünya çapında bir pan-İslâm Hilafeti kurmaktır.⁷⁷

El-Kâide'yi bu amaçlar için motive eden ideolojinin anlaşılmasında, genel olarak Müslüman toplumdaki ve özel olarak da Orta Doğu'daki mevcut sosyo-politik duruma ilişkin politik bakışının anlaşılması zaruret arz etmektedir. El-Kâide'nin dünya görüşü haline gelen şiddet ideolojisinin temeli ez-Zevâhrî'nin Şifa' Sudur al-Muminin (Müminlerin Kalpleri için Tedavi) başlıklı eserinde bulunabilir. Ez-Zevâhrî'nin İslâmi ilkeleri ilk olarak mevcut siyasi duruma adapte etmesi ve daha sonra “doğru” İslâmi davranış için çıkarımlarda bulunması birbiriyle ilişkili üç konunun analizi sonucunda gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki esasen politik nitelikte olup, ez-Zevâhrî bir yandan Filistin çatışmasını Orta Doğu'nun temel sorunu olarak tanımlarken, diğer yandan da tüm Arap ve Müslüman rejimlerin, konuya ilişkin BM'nin otoritesini ve İsrail'in meşruiyetini kabul ederek inanılırlıklarını ve meşruiyetlerini yitirdikleri çıkarımında bulunmaktadır. Ez-Zevâhrî'nin tezinin gündeme getirdiği ikinci konu, modern siyasi bağlamdan kaynaklanan bireysel inancın kişisel sonuçlarına ilişkindir. Ez-Zevâhrî'nin İslâm hukuku çerçevesindeki kişisel sorumluluk yorumu, İslâmi olmayan bir rejimi destekleyen her Müslümanın kendisini İslâm dairesinin dışında konumlandığı şeklindedir. Onun analizine göre bir Müslümanın “emirleri takip etme” iddiasına sığınması mümkün değildir, sadece Tanrı'nın emirlerine uyulması gerekmektedir. El-Kâide'nin uluslararası mücadelesi bağlamında, bu argüman Batı hükümetlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu ülkelerin Müslüman vatandaşlarının oy kullanmasını ya da milliyetleri ne olursa olsun bu ülkelere vergi ödemesini ez-Zevâhrî İslâmi olmayan hükümetlerin desteklenmesi şeklinde yorumlamış ve Müslüman olmayan ülkelerin yanı sıra onları da örgütün hedefi haline getirmiştir. Üçüncüsü ise şiddetin haklılaştırılmasına ilişkin felsefi bir temel inşasına dayanmaktadır. İslâm teolojisi, ikincil zararların haklılaştırılmasını reddeder, bu nedenle bu argümanın geçerliliğini yıkmak için ez-Zevâhrî, istisnai koşullarda hareket etmenin gerekliliği halinde daha büyük bir iyilik idealine vurgu yapmaktadır. Onun mantığına göre, güç ve kaynak eksenlerinin düşmanın lehinde olduğu bir çatışma durumunda İslâm hukukunun gevşek bir yorumunu yapmak mümkündür. Benzer bir felsefi manipülasyonu, İslâm hukukunun intiharı açık ve kesin bir şekilde yasaklamasına karşın, El-Kâide'nin

77 Jeffrey Haynes, “Al Qaeda: Ideology and Action”, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, c. 8, sy. 2, 2005, s. 182.

benzeri operasyonlarını haklılaştırmak için de kullanmıştır. İslâmi prensiplerin politik bir duruma açık bir şekilde uyarlanması, İslâmi köktencilere olan “gerçek inananlar” ile “inançsızlar” olarak tanımlanan “düşman” ile herhangi bir şekilde İslâmi olmayanla bağlantılı olan Müslümanlar arasında tam bir ayırım oluşturmaktadır. Bu nedenle ikinci grup İslâm’ın sözde zaferi için mücadelede meşru hedefler haline dönüştürülmektedir. Bu yorum, El-Kâide’nin ayırım gözetmeyen, şiddet eylemlerinin teorik manada meşrulaştırılması için ideolojik bir temel sağlamaktadır.⁷⁸ Bu noktada kullanılan en önemli kavram ise hiç şüphesiz cihaddır. Cihad, El-Kâide ve ardılları tarafından bu çerçevede değerlendirilip hem eğitim, hem motivasyon, hem de eylemlerde referans ve gerekçe olarak önemli bir araç haline dönüştürülmüştür.

2.1 El-Kâide’nin Cihad İdeolojisini Etkileyen Faktörler

El-Kâide’nin cihad ideolojisini derinden etkileyen doktrinler ve şahıslar vardır. Bu çerçevede söz konusu ideolojiyi anlayabilmek için öncelikle bu doktrinlerin tezleri incelenecek olup, El-Kâide terör örgütünün cihad anlayışını derinden etkileyen doktrinlerden birisi Selefilik’tir. Selefilik, öncekini sonrakine, aktarılan bilgiyi akılla üretilen bilgiye, ideolojik-entelektüel rehber ve pratik örnek anlamında eski kuşakları yeni kuşaklara tercih eden, bir geleneğe sonradan yapılan ekleme ve yorumların yozlaşma ve sapkınlık olduğuna inanan bir anlayıştır. Selefî, İslâmi düşünce geleneğinde genellikle Müslümanların öncü nesillerine verilen isimdir. Yani Selefilere göre temel kaynak Asr-ı Saadet döneminde yaşayan ve Hz. Peygamber’den ders alan Sahabeler, Sahabelerden İslâm’ı öğrenmiş Tâbiûn’lar ve onlara öğrencilik etmiş Tebe-i Tâbiûn’lardır. Selefler bu kişilerin örnek alınması gerektiğini savunmaktadır.⁷⁹

Selefliğin sistemleşip bugünkü şekliyle bir akım haline gelmesi özellikle İbn Teymiyye zamanında gerçekleşmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel’in Mu’tazile kelâmcılarıyla olan mücadelesi ve Mihne Olayı’ndaki⁸⁰ duruşu onu, ehl-i

78 Christina Hellmich ve Amanda J. Redig, “The Question is When: The Ideology of Al Qaeda and the Reality of Bioterrorism”, *Studies in Conflict & Terrorism*, c. 30, sy. 5, 2007, s. 380-381.

79 Mustafa Acar, “Radikal Selefî Zihniyette Bir Reddiye”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2005, c. 2, sy. 6, s. 163.

80 Abbâsî halifeleri devrinde bazı muhafazakâr âlimlerin sorguya çekilmesi ve bir kısmına eziyet edilmesine ilişkin olaylar ile yönetimin bu tutumu mihne diye anılmıştır. Mihne olayı Abbâsî halifelerinden Me’mûn tarafından başlatılmıştır. Me’mûn, 218 (833) yılı baharında Bağdat Valisi İshak b. İbrâhîm’e yazdığı ilk mektubunda kaduları ve Abdurrahman b. Yûnus, Yahyâ b. Maîn, Züheyr b. Harb gibi önde gelen hadis âlimlerinin, ilk defa Dimaşk’ta Ca’d b. Dirhem tarafından ortaya atılan Kur’an’ın yaratılmışlığı (halku’l-Kur’ân) konusunda sorguya çekmesini, beyan ettikleri görüşleri kendisine bildirmesini, ayrıca Kur’an’ın mahlûk olduğunu benimsemeyenlere resmî görev verilmemesini ve şahitliklerinin kabul edilmemesini istemiştir. Sorgulanan âlimlerin çoğu Kur’an’ın mahlûk olduğu görüşünü benimsediğini söylemiş, ancak Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Nûh, Seccâde ve Kavârîrî bunun aksini savunmuşlardır. Bu dört âlim İshak b. İbrâhîm tarafından zincire vurularak yeniden

hadîs/Selef ekolünün sembol ismi haline getirmiştir.⁸¹ Verdiği fetvaların yazılmasını ve nakledilmesini yasaklayan İbn Hanbel, kitap ve sünnet bilgisinin yazılabileceğini belirterek, dini yorumlara dayanan dini bilgilerin dönemin sorunlarını gidermeye yönelik olduğunu ifade etmiş ve dolayısıyla bu yorumların nakledilmesinin gelecek kuşaklar için tehlikeli olabileceğini söylemiştir. İbn Hanbel, din bilginlerinin Kur'ân ve sünneti içinde bulunan dönem ve ihtiyaçlara göre yorumlayabileceklerini belirtmiştir.⁸²

Bu noktada günümüzdeki selevi ideoloji ile İbn Hanbel'in görüşleri arasında farklılıklar bulunduğu söylenebilir. Öncelikle günümüzdeki selevi ideoloji, Kur'ân ve sünnette yer alan hususların yoruma başvurulmadan olduğu gibi kabul edilmesini esas almaktadır. Bu çerçevede akıl ve bilimle ilgili yorumlara şiddetle karşı çıkmakta ve yüzyıllar boyunca yaşanan her türlü modernleşmeyi dinden sapma olarak kabul etmektedirler. Bu nedenle dönemin şartlarına ve koşullarına göre dinin yorumlanması ve bu yorumlar çerçevesinde fetva verilmesi dinden sapma olarak görülmektedir. Bu yüzden Seleviliğin önemli isimlerinden olan Ahmed bin Hanbel'in Selevilikle ilgili yorumlarının günümüzdeki Selevi ideolojisinden ayrıştırılması gerekmektedir.⁸³

Seleviliğin günümüzde şiddete evrilen bir nitelik kazanmasında İbn-i Teymiye isimli İslâm bilgininin etkisi büyük olmuştur. Teymiye, Hicri takvime göre 1236 yılında Harran'da doğmuş, daha sonra Şam'a göç etmiştir. Teymiye genç yaşlarda Kur'ân'ı ezberlemiş, hadis ve fıkıh ilmine sahip olmuştur. Şam'da ünlü medreselerde din dersleri vermiş ve hadis bilgini olmuştur. 1258 yılında Moğolların Bağdat'ı işgalini takiben Şam'a girmek istemeleri üzerine, halka verdiği cihad eğitimi ile onları Moğollara karşı mücadeleye ve savaşa yöneltmiştir. Verdiği fetvalarla halkı Allah yolunda cihad etmeye ve sabrederek mücadele vermeye çağırmıştır. Moğollar Şam'a saldırı başlatınca, Teymiye cihadın farz olduğunu belirten fetvasını yayınlayarak halkla beraber savaşa girmiştir. Bu olay El-Kâide ve benzeri örgütlerin cihad anlayışının temelini oluşturan bir örnektir. Cihadın farz ve İslâm açısından yapılması gereken bir

sorgulanmış, Ahmed b. Hanbel ile Muhammed b. Nüh görüşlerinde ısrar etmişlerdir. Bu nedenle önce zincire vurulan ve ardından da Bağdat'ta hapse atılan Ahmed b. Hanbel ancak Me'mûn'dan sonra halife olan Mu'tasım-Billâh devrinde halktan gelen tepkiler üzerine hapisten çıkarılmıştır. Bkz. Hayrettin Yücesoy, "Mihne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (t.y.), <https://islamansiklopedisi.org.tr/mihne>.

81 M. Sait Özervarlı, "Selefiyye", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (t.y.), <https://islamansiklopedisi.org.tr/selefiyye>.

82 Samet Baysal, "Cihad Kavramının Siyasal Şiddet Aracı olarak Kullanılmasının Yapısalcı Analizi: El Kaide Örneği", yayınlanmamış yüksek lisans tezi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa, 2013, s. 116.

83 Baysal, "Cihad Kavramının Siyasal Şiddet Aracı olarak Kullanılmasının Yapısalcı Analizi: El Kaide Örneği", s. 118.

zorunluluk olduğu düşüncesinin temelleri büyük ölçüde bu olaya dayandırılmaktadır.⁸⁴

Teymiye, İslâm bilginleri arasında belki de en muhafazakarıdır. Teymiye'ye göre metinlerin yorumlanmasında esas olan din ve nakildir. Akıl sadece idrak ve tasdik edicidir. Teymiye dini metinlerin olduğu gibi bırakılması, hatta dini metinlerdeki sözcüklerin gerçek anlamları ile kabul edilmesi taraftardır. İşte radikal Selefilere de günümüzde bu gerçek mana hususundaki hassasiyetlerini devam ettirmekte ve hatta sosyal yaşantılarını da büyük ölçüde buna göre şekillendirmektedirler. Akıl ve mantığa, bilimsel bulgulara veyahut başka bilgilenme kaynaklarına başvurmamayı, hadislerin anlamını sorgulamayı, hadisleri Kur'ân çerçevesinde eleştirmeyi bir sapkınlık veya dinden çıkma olarak görmektedirler. Günümüz Selefi ideolojisinde, eski devirlerde yaşamış dini alimlerin o dönemin şartlarına göre verdikleri fetvaların günümüzde de geçerli olduğu yönünde bir anlayış hakimdir. Radikal Selefilere zamanın değişiminin hükümleri de değiştirdiğini kabul etmemektedirler.⁸⁵

Teymiye'nin yaşadığı dönemin şartlarından kaynaklı olarak cihadı farz olarak görmesi, El-Kâide'nin hem ilham kaynağına hem de başlıca referans noktalarından birine dönüşmüştür. Usame bin Ladin 1996 yılında yaptığı cihad çağırısında Teymiye'nin düşüncelerini referans olarak göstermiştir. Ladin, "Teymiye şöyle dedi: Dini ve imanı savunmak için savaşmak ortak bir görevdir, imandan sonra hayatı ve dini bozan düşmanla savaşmaktan başka görev yoktur." diyerek, Amerikan askerlerini Arab yarımadasından kovmak, Mekke ve Medine'yi kurtarmak, işbirlikçi Suudi hükümetini yıkmak ve dünyadaki devrimci guruplara destek vermek amacıyla cihad çağrısında bulunmuştur. Ladin, Teymiye'nin dini metinleri yorumlarken metnin olduğu gibi kabul edilmesi ya da kelimelerin zahiri manalarına göre hüküm verilmesi gerektiği yönündeki anlayışını benimsemiştir. Örneğin "Kendileriyle savaşanlara zulme uğramış olmaları sebebiyle savaşa izin verildi."⁸⁶ ayetini Ladin, Teymiye'nin yorumlama anlayışı çerçevesinde kabul ederek, zulme uğrayan Müslüman topluluğu gerekçe gösterip, terör eylemlerine referans olarak meşru görmektedir. Aslında Teymiye'nin Moğollara karşı cihadı farz görmesi doğal bir hak olarak değerlendirilebilir. Çünkü bir meşru müdafaa hali söz konusudur. Fakat zaman içerisinde bu durum veya olay doktrinleştirilerek, her durumda her türlü İslâmi olmayan devlete karşı cihad farz olarak yorumlanmıştır.⁸⁷

84 Özgür Öztürk, "El Kaide'nin Düşünsel Artyöresi ve Öznenin Radikal Söylem İçerisinde Sabitleme Süreci", yayınlanmamış yüksek lisans tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2008, s. 101.

85 Acar, "Radikal Selefi Zihniyette Bir Reddiye", s. 164.

86 Hac, 22/39.

87 Baysal, "Cihad Kavramının Siyasal Şiddet Aracı olarak Kullanılmasının Yapısalcı Analizi: El Kaide Örneği", s. 124.

El-Kâide'yi derinden etkileyen doktrinlerden bir diğeri ise Vahhabilik'tir. Selefilige göre daha genç bir hareket olan Vahhabilik, sadece terörist yapılanmalara kaynak olmakla kalmamış, aynı zamanda Arap ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkenin yönetim sistemlerini de etkileyen siyasi bir harekete dönüşmüştür. Vahhabilik, Muhammed Bin Abdulvahhab (1703-1792) tarafından Selefiligin üçüncü kuşak yorumu olarak düşünülmüş ve Selefilik üzerine inşa edilmiştir. Bu çerçevede Vahhabiliğin, Selefiligin daha dar ve katı olarak uygulanmaya konulmuş biçimi olduğu kabul edilmektedir. İlk olarak Suudi Arabistan Krallığı'nın Necd bölgesinde dini bir akım olarak ortaya çıkmış, fakat daha sonra yine dini içerikli ancak aynı zamanda bir devlet geleneği halinde siyasi bir kimliğe bürünmüştür.⁸⁸

Abdulvahhab görüşlerini hayata geçirme alanı olarak doğduğu Necd bölgesini seçmiştir. Çünkü bölge küçük, dağınık, nispeten soyutlanmış, aynı zamanda kabile dışındakilerle sosyal teması neredeyse bulunmayan, yine kendi dışındakilerden nefret eden, okuma ve yazma oranı son derece düşük, kültürel gelişimi yetersiz, geleneksel değerlerin toplumsal hayatı yönlendirdiği, dinin bütün sosyal yapıya nüfuz ederek çok önemli bir rol oynadığı, ekonomik, siyasi, ailevi ve eğitimsel aktivitelerin dini bir pencereden yorumlandığı bir toplum tipini barındırmaktadır. Bu nedenle, Vahhabiliğin çıkış noktası olan bu bölgenin sosyo-kültürel yapısına bakıldığında, Vahhabilik gibi fundamentalist hareketlerin faaliyet alanı olmasına ve radikal İslâmcılığın beslendiği dini-kültürel geleneğin oluşmasına son derece müsait olduğu söylenebilir. Abdulvahhab da, diğer topluluklardan soyutlanmış bir toplumun neredeyse bütün özelliklerini taşıyan bu bölgeyi seçerek, ayrı bir grup kimliğini vurgulamış ve Vahhabilik yoluyla bir üstünlük duygusu inşa etmeye çalışmıştır.⁸⁹

Abdulvahhab'ın dini öğretisini kabul eden Suudi-Vahhabi kabile grupları, kendilerinden olmayan diğer Müslüman kabileleri ve grupları kafir ilan ederek onlara karşı cihadı farz olarak kabul etmişlerdir. Bunu da meşrulaştırmak için bid'at⁹⁰ sözcüğünü kullanmışlardır. Vahhabilik, her türlü gelişmeye ve yeniliğe bid'at gözüyle bakıp karşı çıkmak suretiyle son derece hoşgörüsüz bir toplum meydana getirmiştir. Daha sonra kurulan Suudi rejimi de bu sözcüğü kullanarak, her türlü modern yönetim tarzını ve yenilikleri Vahhabilik anlayışına ters olarak yorumlamış ve böylece politikalarını meşrulaştırmıştır.⁹¹

88 Öztürk, "El Kaide'nin Düşünsel Artyöresi ve Öznenin Radikal Söylem İçerisinde Sabitleme Süreci", s. 61.

89 Ezbeh Bodur, "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, sy. 2, s. 10.

90 Bid'at: Arapça bir kelime olup, "sonradan ortaya çıkan her şey" demektir. Peygamber (s.a.v) efendimizin zamanında olmayan bir şeyi ibadet olarak yapmak veya inanmaktır.

91 Bodur, "Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör", s. 11. ve Carol E. B. Choksy ve Jamsheed K. Choksy, "The Saudi Connection: Wahhabism and Global Jihad", *World Affairs*, c. 178, sy. 1, 2015, s. 25.

El-Kâide'nin de bu hareketten ciddi anlamda etkilendiği söylenebilir. Şiddete siyasal amaçlarla başvurulması ve bu doğrultuda dinin araçsallaştırılması ve bu durumun bir yansıması olarak Vahhabilerin gerçekleştirdiği "cihad" adı altındaki siyasal şiddet hareketleri, El-Kâide'nin cihad anlayışının temelindeki düşüncüyü oluşturmaktadır.⁹² Bu noktada 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren on dokuz teröristten on beşinin⁹³ Vahhabilik inancının kök saldığı Suudi Arabistan vatandaşı olması,⁹⁴ örgüte katılan yeni üyelere verilen eğitimin temelini Vahhabilik inancını benimseyen Abdullah Azzam'ın öğretilerine dayanması, bu eğitimlerde Vahhabi-Selefi akımın önemli isimlerinden olan İbni Teymiye'nin görüşlerinin aktarılması, örgütün militan ve lider kadrosunun dayanağını Vahhabilik mezhebinin radikal görüşlü din adamlarının teşkil etmesi ve örgütün izlediği stratejilerin Vahhabiliğin katı fikir ve yorumları ile örtüşüyor olması gibi hususlar El-Kâide ile Vahhabilik arasındaki bağı kanıtlar niteliktedir.⁹⁵

2.2 Abdullah Azzam ve Küresel Cihad

El-Kâide'nin cihad anlayışını derinden etkileyen ve cihad öğretisinin pratiğe aktarılmasında en büyük katkıyı veren kişi ise hiç şüphesiz Abdullah Azzam'dır. Azzam radikal ve militan bir cihad ideolojisini savunarak, İslâm'ın katı yorumlarından beslenen terör örgütleri tarafından bir ideolog ve ruhani lider olarak kabul edilmiştir. Bu noktada El-Kâide'nin ideolojisinin temelini SSCB'nin Afganistan'ı işgaline karşı yürütülen direnişin teorisyeni olan Azzam tarafından Tevbe Suresi'nin tefsir edilmesiyle atıldığı iddia edilmektedir. Tevbe Suresi'nin tefsirini yaparak ortaya çıkardığı "Tevbe Suresi Tefsiri-Cihad Dersleri" adlı kitabı El-Kâide'nin ideolojik kaynak kitabı olarak kabul edilmiştir. Azzam yaptığı bu tefsir ile El-Kâide için gerekli ideolojiyi oluşturmuş, aynı zamanda tefsirde Hz. Peygamber dönemi ile sonraki döneme atıfta bulunarak günümüz olayları ile ilişkilendirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda bireylere şiddet kullanmak için gerekli manevi dayanak noktalarını sağlamıştır. "Yalnızca cihad ve silah: Ne müzakere, ne konferans, ne de diyalog." cümlesi Azzam'ın görüşünü özetlemektedir.⁹⁶

92 Baysal, "Cihad Kavramının Siyasal Şiddet Aracı olarak Kullanılmasının Yapısalcı Analizi: El Kaide Örneği", s. 140.

93 Saldırıların milliyetine ilişkin bilgi için bkz. Merkezi İstihbarat Teşkilatı, "11 September 2001 Hijackers", (t.y.), https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2002/DCI_18_June_testimony_new.pdf.

94 Suudi Arabistan'ın Vahhabilik ile bağlantısına ilişkin olarak bkz. Choksy ve Choksy, "The Saudi Connection: Wahhabism and Global Jihad".

95 Yusuf Kenan Polat, "El Kaide Terör Örgütünün İdeolojik Kökenleri ve Eylemsel Dönüşümü", yayınlanmamış yüksek lisans tezi, *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Antalya, 2015, s. 32.

96 Bozarlan, "İslamda Cihad, Cihatçılık ve Cihadçı Örgütlerin Ortadoğu Güvenliği ve Siyasetine Etkisi", s. 44.

1941'de Filistin'de doğan Azzam, on sekiz yaşında Müslüman Kardeşler Örgütü'ne katılmıştır. 1966'da Şam Üniversitesi'nden mezun olmuş ve mastır ve doktora eğitimini tamamladıktan sonra sırasıyla Suriye, Ürdün ve Suudi Arabistan'da bulunan üniversitelerde dersler vermiştir. Daha sonra kendisini Afgan savaşına adanmış ve aktif destek vermek ve cihada yakın olmak adına İslamabad'a yerleşmiştir.⁹⁷ 1984 yılında üniversiteden istifa ederek tamamen Afganistan-SSCB savaşına odaklanmıştır. Kurduğu Mekteb-ül Hidamat (Hizmet Bürosu) aracılığıyla dünyadaki Müslümanlara cihada destek için çağrılarda bulunmuştur. Daha sonra birçok ülkede temsilcilikler de açmış olan söz konusu büro El-Kâide'nin kuruluşunda da bir ön aşama olarak kabul edilmektedir. Bin Ladin, Azzam'la bu büro içerisinde birlikte çalışmıştır. Abdullah Azzam, Afganistan cihadının ideolojik alt yapısını oluştururken, bin Ladin, cihad için para, sevkiyat ve katılımcı toplama gibi lojistik faaliyetleri yürütmüştür.⁹⁸

Abdullah Azzam'ın, Selefi-Vahhabi ideolojiden beslenen fetva davetleri, Afgan cihadına katılmayı daha da cazip bir hale dönüştürmüş, dini alt yapıyı oluşturarak küresel bir cihad kültürü ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden kendisine “küresel cihadın babası” denilmektedir. Abdullah Azzam, Müslümanların dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar cihada aktif bir şekilde katılmaları gerektiğini söylemiştir. Küresel cihad çağırısı yaparken İslâmi kurallar çerçevesinde cihad için her türlü fedakarlığın farz olduğunu dile getirmiştir. Bu çağrı Selefi-Vahhabi düşünce ile beslenen Müslümanların yanı sıra dini bilgileri yetersiz olan ve duygusal tepkileri dini yaşantılarının önüne geçme eğilimine sahip olan Müslümanları da derinden etkilemiştir. Şiddeti içerisinde barındıran bu cihad çağırısı insanları cazip bir şekilde olayın merkezine çekmiş ve dünyanın farklı yerlerinden insanlar Afganistan'daki savaşa ve ardından da El-Kâide'ye katılmışlardır. Azzam'ın söylemleri cihadı pasif savunma durumundan aktif saldırı boyutuna taşıyarak, örgütsel eğitim sırasında katılımcıları aktif cihada, yani şiddete yöneltme konusunda etkili olmuştur. Azzam, din kardeşliği kavramı üzerinden Afgan savaşına katılımcı sağlamıştır. Nitekim katılımcıların dünyanın farklı bölgelerinden buraya gelmelerini sağlayan en önemli motivasyon kaynağının Azzam'ın söz konusu din kardeşliği kavramına yaptığı vurgu olduğu söylenebilir. Özellikle Filistin davasına atıf yapmış ve bu davanın kutsallığına dikkat çekerek insanları Afganistan'daki savaşa davet etmiştir. Afganistan'daki mücadele başarısız olursa Pakistanlıların ve

97 Baysal, “Cihad Kavramının Siyasal Şiddet Aracı olarak Kullanılmasının Yapısal Analizi: El Kaide Örneği”, s. 142.

98 Baysal, “Cihad Kavramının Siyasal Şiddet Aracı olarak Kullanılmasının Yapısal Analizi: El Kaide Örneği”, s. 144.

İranlıların da bundan sorumlu olacağını dile getiren Azzam “Şayet bunlar mücadeleye katılma ve destek verme konusunda yetersiz kalırlarsa bu defa Arap ülkelerine cihad farz olur. Onların da gücü yetmezse ve/veya ihmalkar davranırlarsa bu defa Mısır, Ürdün, Suriye ve hatta Endonezyalıların cihad etmeleri farz olur.” demiştir.⁹⁹

Abdullah Azzam Afgan savaşına katılan tüm Müslüman unsurları mücahit¹⁰⁰ olarak tanımlamıştır. Bu tanımlama, söylemlerle aktif cihad eğilimlerine paralel bir şekilde üst bir kimliğin oluşmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Selefî-Vahhabi anlayışa sahip olanların yanı sıra diğer cihad yanlısı Müslümanlar da bu mücahit sıfatını kazanmak için Afganistan’daki savaşa katılmışlardır. Mücahitlere göre direniş savaşı kutsal bir cihaddır. Mücahitlerin ideolojisi, inancın savunulmasında kendini feda etmeyi gerektirir. Mücahit unvanını kabul etmek dini öğretilere uygun yaşamak, savaşmak ve ölmek demektir. Onlar, zaferin kaçınılmaz olduğuna, davalarını Tanrı ve inanç adına sürdürdüklerine ve ölümün ardından cennetle ödüllendirileceklerine inanmaktadırlar.¹⁰¹

Azzam’ın cihad çerçevesinde vurguladığı ve katılımcıları en çok etkileyen hususlardan bir diğeri ise şehitlik¹⁰² ve şehadet kavramlarıdır. Azzam, cihad konusundaki fetvalarında sürekli şehitliğin nimetlerinden bahsetmiştir. Savaş sürecinde aktif olarak bu kavramın kullanılması en büyük motivasyon kaynaklarından birisi olarak cihad söyleminin içerisine yerleştirilmiştir. Nihayetinde cennete gitme motifi olan bu kavram katılımcılar açısından cazip hale gelmiş ve şiddet eylemlerinin temel motivasyonuna dönüşmüştür.¹⁰³

Abdullah Azzam Afganistan’daki savaşın kutsallığını şöyle belirtmektedir: “Bugün Afganistan, Filistin ve kafirlerin işgal ettiği yerlerde mal ve canla cihad yapmak, herkesin üzerine farz’dır. Afgan halkının cihadı İslâmî olup, aleni küfür ve sapıklığın karşısında hedefi ve gayesi açık bir cihad’dır. Afga-

99 Abdullah Azzam, *Tevbe Suresi Tefsiri-Cihad Dersleri*, İstanbul: Buruç Yayınları 2009, s. 95.

100 Cihad kavramından türetilen bir kelime olan mücahit, cihad eden kişi anlamına gelmektedir. Cihad kavramı ne gibi unsurları kapsıyorsa, mücahit de o fiili gerçekleştiren anlamına gelmektedir.

101 Martin, “Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar”, s 188

102 Sözlükte “bir olaya şahit olmak, bildiğini söyleyip tanıklık etmek, bir yerde hazır bulunmak” gibi anlamlara gelen şehadet (şühûd) masdarından türeyen şehîd (çoğulu şühedâ) dinî bir terim olarak Allah yolunda öldürülen Müslümanı ifade eder. Birçok âyette şehitliğin önemine ve Allah katındaki değerine dikkat çekilmiştir. Meselâ, “Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin. Zira onlar diridir, fakat siz farkında değilsiniz” (el-Bakara 2/154); “Sakın Allah yolunda öldürülenlerin ölü olduklarını sanma! Onlar diridir ve rableri katında rızıklara mazhar olmaktadır” (Âl-i İmrân 3/169); “Allah yolunda öldürülenlere gelince Allah onların amellerini zayi etmez (...) Allah onları kendilerine tanıtmış olduğu cennete koyacaktır” (Muhammed 47/4-6) meâlindeki âyetlerde bu husus vurgulandığı gibi bazı âyetlerde şehidlerin Allah katındaki derecesinin peygamberler ve siddiklerden sonra geldiği ifade edilmiştir (en-Nisâ 4/69). Bkz. Fahrettin Atar, “Şehid”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (t.y.), <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehid>.

103 Baysal, “Cihad Kavramının Siyasal Şiddet Aracı olarak Kullanılmasının Yapısalcı Analizi: El Kaide Örneği”, s. 152.

nistan'da cihad etmek, kafirleri oradan kovmak, savaşmaya gücü yeten her Müslüman için bir vazifedir. Afganistan cihadının hükmü namaz ve oruç gibi her Müslüman'a farz-ı ayındır.”¹⁰⁴

Azzam, bin Ladin üzerinde totaliter bir nüfuza sahiptir. Fakat 1988'de bin Ladin El-Kâide'yi kurarken Azzam'la yollarını ayırmış ve Azzam, 24 Kasım 1988 tarihinde Pakistan'da bombalı bir saldırı sonucu hayatını kaybetmiştir. Azzam öldükten sonra Hizmet Bürosu'nun tüm üye ve lojistik varlığı El-Kâide'nin eline geçmiştir. Azzam'ın ölümünden sonra bürosunun kaynaklarının El-Kâide'ye aktarılması, El-Kâide'nin küresel alanda faaliyetlerini gerçekleştirmesini kolaylaştırmıştır.¹⁰⁵

2.3 El-Kâide'nin İdeolojisinde Cihad Anlayışı

SSCB, Afganistan'dan çekildikten sonra Azzam'ın kurduğu Hizmet Bürosu'nun faaliyetlerine yönelik Amerikalı ve Suudi finansörlerden gelen kaynaklar önemli ölçüde azalmıştır.¹⁰⁶ 1991 yılında Saddam'ın Kuveyt'i işgali üzerine patlak veren Körfez Savaşı nedeniyle aralarında Amerikan askerlerinin de yer aldığı uluslararası ittifak askerlerinin yarım milyonu Suudi topraklarına konuşlandırılmıştır. Bin Ladin, Suudi rejiminin bu tutumuna karşı çıkmış ve Mekke ve Medine şehirlerini gerekçe göstererek kutsal topraklara Hıristiyan askerlerinin girmesine karşı çıkmıştır. 1991 yılında yaşanan Körfez Savaşı'nda El-Kâide'nin yeni cihad ideolojisinin yönünü Amerika'ya ve yandaş Arap rejimlerine doğru çevirmesine sebebiyet veren en önemli olaydır.

Afganistan'dan Sovyet ordusunun çekilmesi El-Kâide açısından zafer niteliği taşımaktadır. Savaş bittikten sonra Suudi Arabistan'a dönen bin Ladin, Suudi rejimine yönelik eleştirilerinden dolayı sürgün edilmiş, bir dönem Sudan'da yaşamış ve burada faaliyetlerini devam ettirmiştir. 1996 yılında Sudan rejimine yapılan baskılar sonucu bin Ladin tekrar Afganistan'a geri dönmüştür.¹⁰⁷ 23 Ağustos 1996 tarihinde ise bin Ladin, El-Kâide'nin ideolojik olarak referans aldığı belgeler arasında yer alan ve cihad fetvası olarak kabul edilen “İki Kutsal Caminin Ülkesini İşgal Eden Amerikalılara Karşı Cihad Deklarasyonu” adlı belgeyi yayınlamıştır.¹⁰⁸ Sözde fetvanın ilk cümlesinde “Bu gün iki

104 Abdullah Azzam, *Müslüman Halkın Cihadı*, çev. Osman Kara, İstanbul: Vera Yayınları 2006, s. 36.

105 Baysal, “Cihad Kavramının Siyasal Şiddet Aracı olarak Kullanılmasının Yapısalıcı Analizi: El Kaide Örneği”, s. 149.

106 Philippe Migaux, “El Kaide,” içinde *Terörizmin Tarihi: Antikçağdan İŞİD'e*, eds. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin, çev. Bülent Tanatar (İstanbul: Nora Kitap 2016), s. 393.

107 Bozarlan, “İslamda Cihad, Cihatçılık ve Cihadçı Örgütlerin Ortadoğu Güvenliği ve Siyasetine Etkisi”, s. 42.

108 Pierre Tristam, “Bin Laden's Declaration of War on the United States, 1996”, ThoughtCo., 03.07.2019, <https://www.thoughtco.com/bin-laden-declare-war-on-us-2353589>.

kutsal diyarın (Mekke ve Medine) toprağını işgal eden düşmanı dışarı atmak için Allah adına cihad başladı.” kelimeleri yer almaktadır. Bu cümleden de anlaşılacağı üzere fetva, Arap yarımadasından yabancı askerlerin çıkarılmasını cihad için gerekçe göstermiştir. Aynı zamanda bu, ABD’ye karşı açıkça yapılan bir savaş ilanı olarak da değerlendirilebilir. Bin Ladin’e göre fetvanın geçerliliği Kâbe ile Mescidi Aksa’nın özgürleşeceği zamana kadardır. Bin Ladin bu fetva doğrultusunda İslâm inançlı insanları Suudi Arabistan’ı işgal eden Amerikalılara karşı cihada çağırmıştır. Fetvanın dinsel dayanağını ise “Arap yarımadasında iki din bir arada olmayacak.”¹⁰⁹ hadisine dayandırmaktadır. Bin Ladin, dünyayı kafirlere karşı müminlerin savaşı olarak gördüğünü ifade etmektedir. Onun, kafir olarak nitelendirdikleri ise kendi ülkesi dahil, Arap rejimleri ile İslâm’ın kutsal şehirlerini işgal eden İsrail’e destek veren ABD’dir. Bin Ladin bu düşünceleri doğrultusunda, askeri ve fiziksel şiddet kullanmayı dinsel bir kararla kutsal ilan etmiş ve bu sayede elde edilen politik kazanımların da dinsel bir değer ifade ettiğini belirtmiştir. Bin Ladin, kafirlere karşı bütün Müslümanların mücadele etmesini cihad olarak tanımlamış ve bu yolda cihadın şart olduğunu söylemiştir.¹¹⁰

Artık El-Kâide Suudi topraklarında bulunan ABD kuvvetlerine karşı mücadele etmek adına iç örgütlenmesinde de değişikliğe gitmiştir. Bu değişiklik küresel cihadın desteklenmesi adına diğer cihatçı hareketler tarafından da taklit edilmiştir.¹¹¹ 2 Şubat 1998 tarihinde bin Ladin yeni bir fetva daha yayınlamıştır. Bu fetva cihad konusunda El-Kâide’nin ideolojik referanslarından bir diğeri olarak görülmektedir. Söz konusu fetvada “her Müslümana, Amerikalı asker veya sivilleri öldürmeleri ve mallarına el koymaları” emredilmektedir. Ayrıca cihad çağırısında, Amerikalıların ve müttefiklerinin öldürülmesinin de Müslümanların görevi olduğu ifade olunmuştur. El-Kâide bu fetvayı da cihad olarak referans almış ve küresel cihadın alanını genişleterek Amerika’nın sivil ve askeri unsurlarının yanı sıra ABD müttefiklerini de hedef almıştır.

Bu fetva sonrasında Yahudi ve Hıristiyanlara karşı mücadele etmek adına Dünya İslâm Cephesi kurulmuştur. Cihadı küresel çapta organize edebilmek için kurulduğu iddia edilen bu cepheye, Mısır’dan El Cihad, Pakistan’dan Hareket-ül Ensar ve Bangladeş’ten Hareket-ül Cihad gibi aşırılık yanlısı örgütler de katılmıştır. Cephe, 23 Şubat 1998 tarihinde “Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihad” adlı bir beyanat yayınlamıştır. Söz konusu beyanat, bin Ladin, Mısır cihadının önderi Eymen El Zevahiri, Mısır İslami Grubu’ndan Ebu Yasir Rifai Ahmet Taha, Cemiyet-ül Ulema-i Pakistan’ın katibi Mir Hamza ve Bangladeş

109 Müslim, hno: 63/1767.

110 Yılmaz, “Ortadoğu’da Din Referanslı Terör Örgütleri: Hizbullah ve El Kaide Örnekleri”, s. 39.

111 Migaux, “El Kaide”, s. 399.

cihadının önderi Fazlul Rahman tarafından imzalanmıştır.¹¹² Belgede, Arap Yarımadası'nın işgalden azat edilmesi, El Aksa ve kutsal Kâbe'nin yabancı nüfuzundan kurtarılması emredilmektedir. Bunun için ise Müslümanlar, her an ve her yerde buldukları Amerikalıları öldürmeye davet edilmektedirler.

El-Kâide'nin küresel çapta ilan ettiği cihad çağırısından da anlaşılacağı üzere amaç, Arap Yarımadası'nın bağımsızlığını temin etmek ve buradaki Batı yanlısı rejimleri yıkmaktır. Bunu gerçekleştirmek için de üç aşamalı bir strateji belirlemiştir; tebliğ, cemaat, cihad. Tebliğ yoluyla topluları bilgilendirmek ve propaganda yoluyla da kendilerine adam devşirmek amaçlanmıştır. Cemaat bölümünde ise, örgüte katılanlara askeri ve dini eğitimler vererek cihad fikrinin katılımcılara aşılması hedeflenmiştir. Cihad aşamasında ise eylemlerde şiddet kullanılmasının önü açılmıştır.¹¹³

El-Kâide'nin bir diğer amacının da, Batı yanlısı Müslüman hükümetleri yıkıp, Panislamizm doğrultusunda kendine yakın gruplarla işbirliği yaparak, şer'i hükümlerle yönetilen bir sözde İslâm Devleti kurmak olduğu iddia edilmektedir. Doğrudan dile getirilmese de, bin Ladin'in 1998 yılında El Cezi-re'ye verdiği röportajda "Taliban ile aranızda nasıl bir ilişki var?" sorusuna verdiği cevap, "Taliban ile olan ilişkimiz çok güçlü ve sadece siyasi ve finansal ilişkilere dayanmayan ideolojik bir ilişkidir."¹¹⁴ ifadesi bu yönde bir amacın olduğuna da işaret etmektedir. 1996-2000 yılları arasında Afganistan'da denetimi sağlayan Taliban, İslâm şeriatına uygun bir düzen kurma iddiasındadır. Ancak Taliban'ın birçok uygulaması ve İslâm adına yaptıkları, İslâm Hukuk Usul'üyle de örtüşmemektedir. Örneğin, devlet memurlarının ve okul öğrencilerinin sarık takma zorunluluğu, herkesin sakal uzatma mecburiyeti, kadınların mahremi yanında olmadan sokağa çıkmaması gibi uygulamalar buna örnek gösterilebilir. Taliban'ın bu uygulamaları araştırmacılar tarafından Haricilere benzetilmektedir.¹¹⁵ Dolayısıyla bin Ladin'in bu açıklaması, El-Kâide'nin kurmak istediği dini yönetimin, Taliban rejiminin uyguladığı sözde dini yönetim ile benzerlik göstereceğini ortaya koymaktadır.

El-Kâide, cihad anlayışını bölgesel planda değil, bütün dünya çapında ele almıştır. İslâm'a düşman gördüğü bütün devletlere karşı küresel çapta cihad hareketi başlatmıştır.¹¹⁶ Bu çerçevede Kur'ân ayetlerini de cihad kapsamında

112 Federation of American Scientists, "Jihad Against Jews and Crusaders", 23.02.1998, <https://fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm>.

113 Yılmaz, "Ortadoğu'da Din Referanslı Terör Örgütleri: Hizbullah ve El Kaide Örnekleri", s. 62.

114 "Text: Osama bin Laden's 1998 Interview", *The Guardian*, 08.10.2001, <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/08/afghanistan.terrorism15>.

115 Akbarshah Ahmadi, "Dinsel Şiddet'in Sosyo-Politik Kaynakları, Taliban Örneği", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, c. 26, sy. 1, s. 127.

116 Yılmaz, "Ortadoğu'da Din Referanslı Terör Örgütleri: Hizbullah ve El Kaide Örnekleri", s. 65.

referans olarak kullanmış ve bu ayetlerin zahiri olarak ne söylediği ile indiği şartlara ve dönemin koşullarına bakılmamıştır. Örneğin El-Kâide, Hac Suresi 39'uncu ayetinde ifade olunan “Kendilerine savaş açılan kimselere (yani kafirlere karşı koymak için) savaşa izin verildi. Çünkü zulme uğradılar. Allah onları zafere ulaştırmaya kadirdir.” ibaresi gibi Kur'ân'da yer alan söylemleri önemli bir motivasyon, referans aracı olarak kullanırken, Selefi-Vahhabi akımların ifade ettiği gibi, ayetlerin herhangi bir yorumlamaya tabi tutulmasının doğru olmadığını belirterek, bunların her şeyi sarahaten beyan ettiğini iddia etmektedir.

El-Kâide'nin referans aldığı Kur'ân ayetlerinden bir diğeri ise Tevbe Suresi'nin 5'inci ayetidir.¹¹⁷ Ayet şu şekildedir: “Haram aylar (süre tanınmış dört ay) sıyrılıp bitince müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları tutuklayın, kuşatın ve onların bütün geçit yerlerini kesip tutun. Eğer tevbe edip namaz kılarlarsa ve zekat verirlerse yollarını açın. Gerçekten Allah bağışlayandır, esirgeyendir.” Bu ayet aynı zamanda Abdullah Azzam tarafından da dillendirilmiş ve El-Kâide tarafından eğitim ve motivasyon aracı olarak kullanılmıştır. Ayette geçen “müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları tutuklayın, kuşatın ve onların bütün geçit yerlerini kesip tutun” şeklindeki ifadeler, bu ayetin referans olarak kullanılmasını sağlamıştır. Ancak surenin bütünü yani önceki ve sonraki ayetler dikkate alınmamıştır. Bir önceki ayete bakıldığında¹¹⁸ bu ayetin esasen Müslümanlara karşı savaşan ve yapılmış anlaşmanın şartlarına uymayanlara karşı yöneltildiği görülmektedir. Aynı zamanda Kur'ân'ı Kerim'de belirtilen haram aylarda insan öldürmeme adetine de atıf yapılarak, Müslümanlara bu aylarda adam öldürmemeleri emredilmiştir.¹¹⁹ Dolayısıyla indirildikleri zaman ve bağlamlarından koparılarak farklı insanlar tarafından farklı şekillerde yorumlanan ayetler, radikal örgütler açısından referans olarak kendi amaçları doğrultusunda rahatça kullanılabilir. Ayetlerin zahiri anlamlarının dikkate alınması söz konusu iken, bütününde ifade edilen mana göz ardı edilmektedir. Bu da insanların yaşadığı sosyo-kültürel altyapı hakkında önemli ölçüde fikirler vermektedir. Çünkü bu şekilde her şeyi basit bir çerçevede algılama, ortaya çıkan problemi şiddet yoluyla çözmek gibi bir eğilime yol açmaktadır.

117 Yılmaz, “Ortadoğu'da Din Referanslı Terör Örgütleri: Hizbullah ve El Kaide Örnekleri”, s. 66.

118 Bir önceki ayet olan Tevbe Suresi 4. ayet meali ise şu şekildedir: “Ancak kendileriyle anlaşma yaptığımız müşriklerden bilâhare yükümlülüklerini eksiksiz yerine getiren ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar müstesna; onlara verdiğiniz söze süresi doluncaya kadar riayet ediniz. Allah haksızlıktan sakınanları sever.”

119 Diyanet İşleri Başkanlığı, “Tevbe Suresi - 1-6. Ayet Tefsiri”.

Sonuç

Özellikle 11 Eylül saldırılarını takiben uluslararası güvenliğe yönelik en önemli tehdit olarak ön plana çıkarılan terör, başlı başına bir kötülük olmasının yanında, günümüzde İslâm ile de bağdaştırılmaya çalışılmaktadır. İslâm'ın terörü cihad adı altında emrettiği gibi bir algıya sebebiyet veren görüşler, İslâm karşıtı düşüncelerin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Tabii bu algının oluşmasında Müslüman olmayan resmi veya gayri resmi kurum ve kuruluşların kullandıkları "İslâmi Terör" tabirinin toplumlara dikte edilmesinin yanı sıra, özellikle din adına cihad ettiğini söyleyen bazı terör örgütlerinin de önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Gerçekte İslâm'da tanımlanan cihad kavramının kapsamına girmeyen faaliyetlerde bulunan bu örgütler, İslâm adına yaptıklarını iddia ettikleri eylemlerle, özellikle gayri Müslimlerin ve hatta yanlış bilgilendirilen ve dini bilgisi zayıf olan Müslümanların da bu olayların sorumlusu olarak İslâm dinini görmesine neden olabilmektedir. Oysaki şiddet, sebebi ne olursa olsun insanlık tarihi boyunca tüm dinler tarafından kınanmış ve yasaklanmıştır.

İslâm'a göre savaş, mümkün olan tüm yollar tüketildikten sonra başvurulması gereken ikincil nitelikli bir önlemdir. Bu nedenle yayılcılık güdüsüyle çıkar sağlamak ve sömürmek gibi amaçlarla değil, dine ve inananlara yönelik düşmanca girişimleri önlemek ve boşa çıkarmak, barış için gerekli ortamın oluşmasını sağlamak, bu ortamı bozanlara engel olmak, gerekirse cezalandırmak ve sonuçta temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak amaçlarıyla meşru görülmüştür.¹²⁰ Bu nedenle Allah yolunda savaşın ve silahlı mücadeleye başvurma İslâm'da en son kullanılacak ve mecbur kalınmadıkça asla tevessül edilmeyecek bir hadise olduğu söylenebilir. Allah yolunda savaş ancak düşmanın saldırısı karşısında müdafaa niyetiyle ya da mazlumu müdafaa etmek için yapılabilir. Bu nedenle Allah yolunda ölümün en son tercih olduğu ve asıl olanın Allah yolunda hakkıyla yaşamak olduğu görülmektedir.

Gerek gayesi gerekse takip edilen yöntemler bakımından cihad ile terör tamamen birbirinden farklı kavramlardır. Kaosu, korkuyu, ölümü emreden terörün aksine cihad, inanan ve inanmayan her insanın insanca yaşaması için yapılan çabaların bütünüdür. Kur'ân'da yer alan ve bir kısmını yukarıda da belirttiğimiz ayetler bunun tezahürü niteliğindedir. Dolayısıyla cihad kavramının terör eylemlerinde kullanılmasının daha çok siyasi çıkar amaçlı olduğu söylenebilir. El-Kâide terör örgütü de, diğer terör örgütleri gibi, kendi eylemlerini meşrulaştırmak için bir zemine, bir dayanağa ihtiyaç duymuştur. Bu noktada militanlarını ortak bir amaç etrafında toplamak, onları motive etmek

120 Bkz. el-Enfâl 8/39, 47, 56-57, 61; el-Kasas 28/77, 83.

ve eylemlerini haklılaştırmak adına kullandığı kavramlardan biri de cihaddır. Bu kavram özellikle Selefi-Vahhabi anlayış çerçevesinde yorumlanmış ve şiddet eylemleri için bir referansa dönüştürülmüştür.

Ancak farklı fikir ve görüşlere karşı hoşgörüsüzlükle nitelenen “aşırılıkçılık”tan temellenen terörizmin motivasyon kaynağı olarak İslâm dini dahil hiçbir dinin orijinal halinin kullanımı mümkün ve akla uygun değildir. El-Kâide de dahil tüm dini motivasyonlu terör örgütleri, vahşi eylemlerini meşrulaştırmak için dinin aşırılıkçı yorumlarını yapmaktan ve kullanmaktan geri durmamışlardır. Bu nedenle bir barış dini olan İslâm’ın adının terörle yan yana kullanılması dinen mümkün olmadığı gibi vicdanen de adil değildir.

Kaynakça

Acar, Mustafa (2005), “Radikal Selefi Zihniyette Bir Reddiye”, Muhafazakar Düşünce Dergisi, c. 2, sy. 6, s. 163-196.

Ahmadi, Akbarshah (2017), “Dinsel Şiddet’in Sosyo-Politik Kaynakları, Taliban Örneği”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 26, sy. 1, s. 117-132.

Arpacı, Işıl (2017), “Terörizm ve Cihad Üzerine Kavramsal Bir Mukayese”, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.19, sy. 34, s. 263-294.

Atar, Fahrettin (t.y.), “Şehid”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sehid>.

Azzam, Abdullah (2006), Müslüman Halkın Cihadı, çev. Osman Kara, İstanbul: Vera Yayınları.

Azzam, Abdullah (2009), Tevbe Suresi Tefsiri-Cihad Dersleri, İstanbul: Buruc Yayınları.

Baysal, Samet (2013), “Cihad Kavramının Siyasal Şiddet Aracı olarak Kullanılmasının Yapısalcı Analizi: El Kaide Örneği”, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Bodur, Ezbeh (2003), “Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör”, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. 2, s. 7-20.

Bozarslan, Ahmet (2017), “İslamda Cihad, Cihatçılık ve Cihadçı Örgütlerin Ortadoğu Güvenliği ve Siyasetine Etkisi”, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Choksy, Carol E. B. ve Choksy, Jamsheed K. (2015), “The Saudi Connection: Wahhabism and Global Jihad”, World Affairs, c. 178, sy. 1, s. 23-34.

Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.), “Bakara Suresi - 190. Ayet Tefsiri”, Kur’an Yolu Tefsiri Cilt: 1, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/197/190-ayet-tefsiri>.

Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.), “Bakara Suresi - 208. Ayet Tefsiri”, Kur’an Yolu Tefsiri Cilt: 1, <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/215/208-ayet-tefsiri>.

Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.), “Hac Suresi - 39-41. Ayet Tefsiri”, Kur’an Yolu Tefsiri Cilt: 2, <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Hac-suresi/2634/39-41-ayet-tefsiri>.

Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.), “Nisâ Suresi - 75-76. Ayet Tefsiri”, Kur’an Yolu Tefsiri Cilt: 2, <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/568/75-76-ayet-tefsiri>.

Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.), “Tevbe Suresi - 1-6. Ayet Tefsiri”, Kur’an Yolu Tefsiri, <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1236/1-6-ayet-tefsiri>.

Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.), “Tevbe Suresi - 73. Ayet Tefsiri”, Kur’an Yolu Tefsiri Cilt: 3, <https://kuran.diyamet.gov.tr/tefsir/Tevbe-suresi/1308/73-ayet-tefsiri>.

Doğan, Şaban (2016), Cihad ve Terör, İstanbul: AZ Yayıncılık.

Er Razi, Fahrudin (1988), Tefsir-i Kebir, çev. Suat Yıldırım ve diğerleri, Ankara: Akçağ Yayınları.

Federation of American Scientists (1998), “Jihad Against Jews and Crusaders”, <https://fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm>.

Firestone, Reuven (1996), “Conceptions of Holy War in Biblical and Qur’anic Tradition”, The Journal of Religious Ethics, c. 14, sy. 1, s. 99-123.

Gawrych, George W. (2002), “Jihad, War, And Terrorism”, Small Wars Journal, <https://smallwarsjournal.com/documents/gawrych.pdf>.

Hamidullah, Muhammed (2007), İslam’da Devlet İdaresi, çev. Mustafa Acar, İstanbul: Beyan Yayınları.

Haynes, Jeffrey (2005), “Al Qaeda: Ideology and Action”, Critical Review of International Social and Political Philosophy, c. 8, sy. 2, s. 177-191.

Hellmich, Christina ve Redig, Amanda J. (2007), “The Question is When: The Ideology of Al Qaeda and the Reality of Bioterrorism”, Studies in Conflict & Terrorism, c. 30, sy. 5, s. 375-396.

Hutchins, Reid (2017), “Islam and Suicide Terrorism: Separating Fact from Fiction”, Counter Terrorist Trends and Analyses, c. 9, sy. 11, s. 7-11.

Karadeniz, Akın (2016), “Kuran’da Cihat-Kital Farkı ve İşid Terör Örgütü”, TESAM Akademi Dergisi, sy. 3, s. 151-173.

Karaman, Hayreddin ve vd. (2017), Kur’an Yolu Türkçe Meali ve Tefsir, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kaval, Musa (2015), “Büyük Cihad’ı Anlamaya Dair Bir Değerlendirme”, Akademik Bakış Dergisi, sy. 49, s. 1-12.

Kurt, Selim (2018), “Yeni Terörizm ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, 6. Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi: Uluslararası İlişkiler ve Yeni Dünya Düzeni, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınevi, sy. 858.

Laqueur, Walter (2007), “Terrorism: A Brief History”, E-Journal USA, <http://usinfo.state.gov/journals/itps/0507/ijpe/laqueur.htm>.

Laqueur, Walter (1999), *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, New York: Oxford University Press.

Martin, Gus (2017), *Terörizm: Kavramlar ve Kuramlar*, çev. İhsan Çapıcıoğlu ve Bahadır Metin, Ankara: Adres Yayınları.

Merkezi İstihbarat Teşkilatı (t.y.), “11 September 2001 Hijackers”, https://www.cia.gov/news-information/speeches-testimony/2002/DCI_18_June_testimony_new.pdf.

Migaux, Philippe (2016), “El Kaide,” içinde *Terörizmin Tarihi: Antikçağ’dan IŞİD’e*, eds. Gerard Chaliand ve Arnaud Blin, çev. Bülent Tanatar, 390-436. İstanbul: Nora Kitap.

Orhan, Fatih (2014), “Cihad Kavramı Üzerinden İslam’a Sürülmek İstenen Leke: Terör”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 14, sy. 2, s. 89-113.

Önder, Hasan Mesut (2012), “El Kaide – Küresel Terörün Anatomisi”, TUIC Akademi, <http://www.tuicakademi.org/el-kaide-kuresel-terorun-anatomisi/>.

Özafşar, Mehmet Emin ve diğerleri (2019), *Hadislerle İslam 4: Hadislerin Hadislerle Yorumu*, 5. Baskı, İzmir: Çağlayan Matbaası.

Özel, Ahmet (t.y.), “Cihad”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://www.islamansiklopedisi.org.tr/cihad#1>.

Özervarlı, M. Sait (t.y.), “Selefiyye”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/selefiyye>.

Öztürk, Özgür (2008), “El Kaide’nin Düşünsel Artyöresi ve Öznenin Radikal Söylem İçerisinde Sabitletme Süreci”, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Polat, Yusuf Kenan (2015), “El Kaide Terör Örgütünün İdeolojik Kökenleri ve Eylemsel Dönüşümü”, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Rabasa, Angel ve diğerleri (2006), *Beyond al-Qaeda: Part 1, The Global Jihadist Movement*, Santa Monica: RAND Corporation.

Rapoport, David C. (2013), “The Four Waves of Modern Terror: International Dimensions and Consequences”, *Current History*, <https://www.researchgate.net/publication/286896869>.

Rapoport, David (2002), "The Four Waves of Rebel Terror and September 11", *Anthropoetics*, c. 8, sy. 1, <http://anthropoetics.ucla.edu/ap0801/terror/>.

Roshandel, Jalil ve Chadha, Sharon (2006), *Jihad and International Security*, New York: Palgrave Macmillan.

Sandler, Todd (2011), "New frontiers of Terrorism Research: An Introduction", *Journal of Peace Research*, c. 48, sy. 3, s. 279-286.

Şahin, Harun (2007), "Kur'an-ı Kerim'deki Cihat Ayetleri Bağlamında İslam'ın İnsana Bakışı", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 17, s. 79-90.

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.), "Allah Yolunda Cihad", <https://www2.diyanet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/VaazHizmetleri/Allah%20Yolunda%20Cihad.pdf>.

Taslaman, Caner (2015), *Terör'ün ve Cihad'ın Retoriği: Felsefi ve Teolojik Değerlendirmeler*, İstanbul: İstanbul Yayınevi.

The Guardian (2001), "Text: Osama bin Laden's 1998 Interview", <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/08/afghanistan.terrorism15>.

Tristam, Pierre (2019), "Bin Laden's Declaration of War on the United States, 1996", *ThoughtCo.*, <https://www.thoughtco.com/bin-laden-declare-war-on-us-2353589>.

United Nations (2016), "Charter of the United Nations", <https://legal.un.org/repertory/art51.shtml>.

Yaman, Ahmet (t.y.), "Savaş", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/savas>.

Yıldırım, Yüksel (2018), "Cihad ve Dar'ül Harp Kavramları Bağlamında Şiddet/Terör Olgusu ve Siyasal/İlmî İslam Meselesi", içinde *Sosyoloji Yazıları*, ed. Yüksel Yıldırım, 7-55. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Yılmaz, Abdulkadir (2015), "Ortadoğu'da Din Referanslı Terör Örgütleri: Hizbullah ve El Kaide Örnekleri", yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Yılmaz, Yasin (2013), "Cihad Kavramı ve Hz. Peygamber'in (sav) Mekke ile Medine'deki Uygulamaları", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 22, s. 285-307.

Yücesoy, Hayrettin (t.y.), "Mihne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mihne>.

Zürcher, Erik-Jan (2016), "Introduction: The Ottoman Jihad, the German Jihad and the Sacralization of War," içinde *Jihad and Islam in World War I*, ed. Erik-Jan Zürcher, 13-29. Leiden: Leiden University Press,